

Управління культури, національностей та релігій
Миколаївської облдержадміністрації
Миколаївська обласна бібліотека для дітей ім. В. О. Лягіна

Нам є ким пишатися

(Вчені-земляки)

Біобібліографічний список

Миколаїв
2017

ББК 91.9: К72
Н24

Укладач Л. Г. Шевцова
Редактор О. К. Карпенко
Відповідальна за випуск Т. А. Жайворонок

«Нам є ким пишатися» (Вчені-земляки) : біобібліографічний список /
Миколаївська обл. б-ка для дітей ім. В. О. Лягіна ; уклад. Л. Г. Шевцова. –
Миколаїв, 2017. – 72 с.

Дорогі друзі!

Миколаївська земля подарувала світові багато видатних особистостей. Завдяки цим миколаївцям назва країни та ім'я нашого міста написані багатьма мовами світу, звучать для багатьох мільйонів людей планети. До вашої уваги біобібліографічний список «Нам є ким пишатися», метою якого є бажання познайомити вас з видатними представниками науки нашого краю. Покажчик містить життєписи, цікаві біографічні дані, факти із життя багатьох видатних людей краю – вчених, які народилися, або розпочали свій шлях у науку тут, на миколаївській землі. Та через ряд обставин, часом драматичних, а часом і трагічних, нашим землякам доводилось збагачувати скарбницю знань, перебуваючи далеко за межами рідного краю, і тому на рідній землі їх талант не завжди був належно оцінений і визнаний. Наші земляки зробили у свій час величезний внесок у вітчизняну та світову науку. В останні роки, завдячуючи нашим краєзнавцям, до нас повертаються незаслужено забуті імена. Знати і пам'ятати про таких людей потрібно всім.

Видання адресоване юним читачам, вчителям, бібліотечним працівникам і всім, хто цікавиться розвитком науки та історією рідного краю. Запрошуємо вас познайомитися з яскравими сторінками історії Миколаївщини, відкрити для себе нові імена, а вже знайомі побачити у новому ракурсі.

Матеріал розміщено в алфавітному порядку прізвищ вчених. У виданні представлені списки літератури про їх життя та діяльність і вебліографія.

Бенардос Микола Миколайович

(1842 – 1905)

винахідник електричного дугового зварювання

Біографічна довідка

Бенардос Микола Миколайович народився 8 липня 1842 року в селі Бенардосівці Єлизаветградського повіту Херсонської губернії (нині село Мостове Братського району Миколаївської області) у сім'ї військових. Дід – генерал, учасник війни 1812 року, батько Микола – полковник. Дитячі роки Миколи Миколайовича пройшли в маєтку батьків. Освіту отримав приватну. Ще в ранній юності він цікавився слюсарною і ковальською справами. 1862 року вступив на медичний факультет Київського університету. Під час навчання Микола Бенардос зробив перший винахід – зубну пломбу, в якості матеріалу для її виготовлення він використовував срібло. Але медицина його не надто приваблювала. Не довчившись і без жалю розлучившись з медичним факультетом, Микола Миколайович відправився до Москви і став студентом Петровської землеробської і лісової академії. Однак, аграрні науки його також мало приваблювали. Зате за три роки навчання студент розробив і випробував цілий ряд винаходів, намагаючись удосконалити різні сільськогосподарські знаряддя. Зайнятися господарською діяльністю за всіма правилами аграрної науки у нього не виходило.

Микола Бенардос цілодобово пропадав в майстернях, де його винахідництво було поставлено «на потік». Він мав винятковий талант винахідника. За силою і глибиною винахідницького таланту, широтою інтересів, надзвичайною наполегливістю в роботі і працездатністю Микола Миколайович Бенардос справедливо займає одне з перших місць серед винахідників світу. Йому належить близько 200 винаходів у різних галузях техніки, зокрема у залізничному й водному транспорті, енергетиці, військовій справі, сільському господарстві, акумуляторобудуванні, побутовій техніці. Ім'я Бенардоса стало широко відомим в науково-технічних колах не лише у Росії, а й за кордоном. Він мав патенти на винаходи в Росії, Франції, Бельгії, Великобританії, Італії, Німеччині, Швеції, Норвегії, Данії, Іспанії, Швейцарії, США, Австро-Угорщині.

Багато його ідей не втратили свого значення і зараз. Серед його винаходів: залізні борони і молотильні машини, парові ножиці і пневматична поливалка, пароплавні колеса з поворотними лопастями і

мисливські човни, турбіни для гідроелектростанцій і гармата для метання канатів на корабель, літальні апарати і верстати для обробки металу і дерева, вітряний двигун, десятки модифікацій замків, газовий самовар, машинка для приготування морозива, парова каструля, пароплав, що переходить мілини, зубна пломба, сталеве перо, проект моста через Неву в Санкт-Петербурзі, електропаяльник для олова, прилад для просушки сирих стін у житлових приміщеннях, система для запасу стисненого повітря та інші.

Але світову славу Миколі Миколайовичу Бенардосу принесло винайдення електричного дугового зварювання і різання металів – одного з найважливіших сучасних технологічних процесів. Особливо багато уваги він приділяв дуговому зварюванню вугільним електродом, яке дістало назву «Спосіб Бенардоса». Бенардоса справедливо вважають родоначальником дугового електрозварювання, бо він накреслив головні напрями його розвитку, розробив основні принципи багатьох сучасних способів дугового зварювання. Крім того, він створив багато конструкцій зварювальних автоматів, розробив способи дугового зварювання різними електродами, дугового різання, підводного зварювання та різання, зварювання на вертикальній поверхні. Винахідник запровадив механізацію і автоматизацію зварювальних процесів, також висловив ідею зварювання в газовому струмені й під флюсом. Він винайшов оригінальні способи точкового і шовного контактного електрозварювання. Сьогодні спосіб «Електрогефест», створений 125 років тому М. М. Бенардосом, по праву стоїть під першим номером.

Особливо «корисні» були ці винаходи для миколаївців, які будували кораблі. І сьогодні в Миколаївському музеї суднобудування і флоту можна побачити невеличку експозицію, присвячену Миколі Бенардосу. Є чимало літератури, присвяченої пам'яті Миколи Миколайовича, серія брошур за темою впровадження зварювання у виробництво, збірники конференцій за тією ж темою. В експозиції музею зберігається книга вченого, що розповідає про суть зварювальних процесів, і медаль, випущена до 100-річчя відкриття електродугової зварки. На честь цієї дати в Києві 1981 року відбулася велика конференція вчених, інженерів-механіків, інженерів-зварювальників.

1892 року Микола Бернадос за успішне застосування дуги винайденого ним електричного зварювання, удостоєний вищої нагороди Російського технічного товариства – золотої медалі. 1899 року вчена рада Петербурзького електротехнічного інституту присвоїла М. М. Бенардосу почесне звання інженера-електрика.

У кінці 1890-х років погіршився стан здоров'я Миколи Бенардоса. Тривалі досліди з губчастим свинцем, необхідним для виготовлення

аккумуляторів, призвели до важкого отруєння організму винахідника. 1898 року Микола Бенардос повернувся до України і оселився у Фастові на Київщині. Незважаючи на хворобу, Бенардос не припиняв роботи. У 1900 році він розробив спосіб виготовлення сталевих борін шляхом штампування з листа. На початку 1902 року, перебуваючи на лікуванні в Москві, М. М. Бенардос брав участь в роботі II Всеросійського електротехнічного з'їзду, який обрав його своїм почесним головою. Це було останнім прижиттєвим визнанням заслуг винахідника. Помер Микола Миколайович Бенардос 8 вересня 1905 року у місті Фастові.

Винаходи Миколи Бенардоса демонструвалися на всеросійських, всесвітніх і міжнародних виставках. 1981 року за рішенням ЮНЕСКО весь світ відзначав 100-річчя одного з найбільших винаходів XIX ст. – електричного дугового зварювання металів. У травні 1981 року Поштою СРСР була випущена поштова марка, присвячена 100-річчю винаходу

електрозварювання в Росії, з портретом Миколи Бенардоса. На честь цієї знаменної дати, за участю і допомогою Інституту електрозварювання ім. Є.О.Патона, в будинку, перевезеному із села Вереньків Бориспільського району Київської області, був відкритий музей автора цього винаходу М.М.Бенардоса, який неодноразово відвідував Переяславщину. Музей складається із п'яти кімнат: робочого кабінету, вітальні, майстерні, лабораторії, виставкової зали і передпокою. Цього ж року на честь М.М. Бенардоса встановлено пам'ятник у місті Фастів Київської області.

В липні 1981 року за участю фахівців Інституту електрозварювання імені ім. Є.О.Патона в селищі Лух Івановської області РФ був створений музей, присвячений життю і винахідницькій діяльності М. М. Бенардоса (нині Лухський краєзнавчий музей імені М. М. Бенардоса) та споруджений пам'ятник винахіднику.

*Пам'ятник винахіднику електрозварювання
М.М. Бенардосу.
м. Фастів, Київської обл. 1981 рік
Кована мідь, метал, граніт.
Архітектор Валерій Тофан*

У жовтні 2006 року до 125-річчя винаходу електричного дугового зварювання металів було відкрито погруддя Миколи Бенардоса в місті Іваново (Росія). І ще два пам'ятники на честь М. М. Бенардоса встановлені в Росії – там, де він жив і працював над своїми винаходами: в місті Іваново (2012 р.) і в селищі Лух Івановської області (1981 р.).

2013 року за участю нашого городянина Михайла Кондратьєва в селі Ганнівка (5 км від Мостового – колишня назва Бенардосівки) в

Братському районі на будівлі школи була прикріплена гранітна дошка з портретом Миколи Бенардоса. У школі є невеликий історичний музей, де зібрані матеріали про нашого великого земляка.

Література про життя та діяльність

Бенардос Микола Миколайович // УРЕ. – 2-ге вид. – Київ, 1977. – Т. 6.– С. 397.

Бенардос Микола Миколайович // Енциклопедія історії України. – Київ, 2005. – Т. 1. – С. 219.

Бенардос Николай Николаевич : [биогр. справка] // Николаевцы. 1789 – 1999: энцикл. словарь. – Николаев, 1999. – С. 60.

Микола Бенардос // Народжені Україною : меморіальний альманах. У 2-х т. : том I : А – К. – Київ, 2002. – С. 178–179.

Шитюк, М. М. Бенардос Микола Миколайович / М. М. Шитюк, Є. Г. Горбуров, К. Є. Горбуров // Шитюк, М. М. Землі української постаті знані : навч. посіб. / М. М. Шитюк, Є. Г. Горбуров, К. Є. Горбуров. – Миколаїв, 2011. – С. 71-73.

Шитюк, М. М. Бенардос Микола Миколайович / М. М. Шитюк, Є. Г. Горбуров, К. Є. Горбуров // Шитюк, М. М. Слава і гордість Миколаївщини : навч. посіб. / М. М. Шитюк, Є. Г. Горбуров, К. Є. Горбуров. – Миколаїв : Шамрай П. М., 2012. – С. 31–34.

* * *

Изобретатель серебряной зубной пломбы и стиральной машины Николай Бенардос умер в богадельне // Николаевские новости. - 2016. – N 64(25 мая). - С. 8. - (Знаменитые земляки).

Козачок, Т. Найвідоміші винаходи українців : година спілкування : [Микола Миколайович Бенардос] / Т. Козачок // Шкільний світ. – 2014. – № 23. – С. 30–34.

Корнієнко, О. М. Музей винахідника електродугового зварювання металів / О. М. Корнієнко // Країна знань. - 2014. - N 9/10. - С. 17-20.

Марцінковський, І. Краянин-винахідник світової величини : [Микола Миколайович Бенардос] / І. Марцінковський // Щотижня. - 2013. - N 24. - С. 6 : фот.

Сорочан, А. Николай Бенардос - изобретатель дуговой электросварки / А. Сорочан // Южная правда. - 2013. – N 62(8 июня). - С. 3 : фот.

Христова, Н. 200 изобретений Николая Бенардоса : [175 лет со дня рождения ученого с мировым именем, изобретателя электродуговой сварки Николая Николаевича Бенардоса] / Н. Христова // Вечерний Николаев. - 2017. - N 79(20 июля). - С. 6 : фот.

Web-ресурси

Бенардос Микола Миколайович (1842 – 1905). Винахідник-електротехнік [Електронний ресурс] // Електронна бібліотека Князева : [веб-сайт]. - Режим доступу : http://www.ebk.net.ua/Book/synopsis/ukrainska_elita/part1/018.htm, вільний. - Дата останнього доступу : 28.08.2017. - Загол. з екрану.

Бенардос Микола Миколайович [Електронний ресурс] // Енциклопедія сучасної України : [веб-сайт]. - Режим доступу : http://esu.com.ua/search_articles.php?id=39081, вільний. - Дата останнього доступу : 28.08.2017. - Загол. з екрану.

8 липня – 175 років від дня народження Миколи Миколайовича Бенардоса (1842), видатного винахідника, вченого-електротехніка [Електронний ресурс] // Миколаївська обласна бібліотека для юнацтва : [веб-сайт]. - Режим доступу : <http://unbib.mk.ua/index.php/2009-06-11-13-17-31/54-2009-06-11-13-26-20/2369--2017-.html>, вільний. - Дата останнього доступу : 23.08.2017. - Загол. з екрану.

Корнієнко, О. М. Бенардос Микола Миколайович і його знаменитий винахід [Електронний ресурс] / О. М. Корнієнко // Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут Імені Ігоря Сікорського» : офіційний сайт. - Режим доступу : <http://kpi.ua/benardos>, вільний. - Дата останнього доступу : 28.08.2017. - Загол. з екрану.

Творець дугового електрозварювання. До 175-річчя від дня народження Миколи Бенардоса [Електронний ресурс] // Государственное предприятие «Украинский институт интеллектуальной собственности» : офіційний сайт. - Режим доступу : <http://iii.ua/ru/node/2399>, вільний. - Дата останнього доступу : 28.08.2017. - Загол. з екрану.

Бредихін Федір Олександрович

(1831-1904)

астроном, астрофізик

Біографічна довідка

Бредихін Федір Олександрович народився 8 грудня 1831 року зовсім поруч з Миколаєвом – в селі Петрово-Солониha Миколаївського району Миколаївської області. Батько Олександр Федорович був військовим моряком, брав участь у турецькій кампанії 1827-1829 років, в Синопському бою. Мати Антоніна Іванівна доводилася рідною сестрою адміралу Григорію Рогулі – другому коменданту Севастополя, учаснику героїчної

севастопольської оборони. Крім Федора в сім'ї було ще одинадцятьоро дітей – троє дочок і восьмеро синів. Перші дитячі роки Федора Олександровича пройшли в селі Сергіївка (нині Березнегуватський район), названому так, очевидно, на честь прадіда, астронома Сергія Олександровича Бредихіна, який служив у гвардії в часи Катерини II. Дід майбутнього астронома, теж Федір Бредихін, тільки Сергійович, в молодості служив у лейб-гвардії кінного полку. І баба у майбутнього астронома була чудова – Марія Сидорівна Біла, дочка кошового отамана Війська Запорозького Сидора Білого, що бився на Кінбурні проти турків поруч з фельдмаршалом О. В. Суворовим і загинув. На косі йому поставлений пам'ятник.

Коли Федір підріс, сім'я повернулася у Петрово-Солонику, де в садибі Бредихіних жили кваліфіковані педагоги, які вчили не тільки Федора, його братів і сестер, а й дітей сусідніх поміщиків. Серед вчителів, яких запросив учити своїх дітей О. Ф. Бредихін, були досить значні педагоги свого часу. Серед них колишній директор Херсонської гімназії Соколовський, який викладав математику і зумів пробудити у свого учня любов до точних наук.

У 14 років юнак покинув рідні пенати і вступив у Шляхетний пансіонат при Рішельєвському ліцеї в Одесі. А 1849 року став студентом ліцею. Уже в ці роки проявилися його здібності до математики і фізики. Вивчення точних наук Ф. О. Бредихін продовжив на фізико-математичному факультеті Московського університету (1851-1855 рр.). На останньому курсі Федір Олександрович брав участь у дослідженнях астрономічної обсерваторії. Через два роки після університету Ф. О. Бредихін, не перериваючи роботи, складав магістерські іспити і був призначений виконуючим обов'язки ад'юнкта по кафедрі астрономії.

Перша його наукова праця надрукована в 1861 році і мала назву «Декілька слів про кометні хвости». 1862 року захистив магістерську дисертацію «Про хвости комет», а через три роки здобув ступінь доктора астрономії. Від 1863 року став виконувати обов'язки екстраординарного професора, 1865-1873 рр. – ординарного професора Московського університету. В 1869-1870 рр. Ф. О. Бредихін – професор Університету св. Володимира в Києві.

В 1873-1890 роки Федір Олександрович Бредихін займав пост директора Московської обсерваторії. Завдяки працям Бредихіна і його найближчих учнів Московська обсерваторія здобула світову популярність. Федір Олександрович приступив до видання «Анналів Московської обсерваторії» і за 17 років випустив 12 томів по 40 друкованих аркушів кожний). Цей період діяльності Ф. О. Бредихіна –

найбільш продуктивний. Дослідження Ф. Бредихіна охоплюють багато сфер астрономії, однак широко відомим він став саме завдяки роботам з астрофізики комет. Учений розвинув теорію кометних форм Бесселя, створив механічну теорію кометних форм, яка давала змогу описати рух речовини і поблизу голови, і в хвості комети. Ф. Бредихін створив класифікацію кометних хвостів, яка здобула світове визнання і застосовується досі. Одним із перших розпочав вивчення спектрів голів комет. Розвинув і розширив теорію утворення метеорних потоків унаслідок розпаду ядер комет. Вимірював на рефракторі за допомогою мікрометра розташування малих планет, досліджував помилки мікрометричного гвинта. Бредихін досліджував і багато інших сфер астрофізики. Заснував астрофотографічну лабораторію та наукові школи з астроспектроскопії, астрофотографії та астрофотометрії. Вчений зробив вагомий внесок в інструментальну оптику і гравіметрію.

Велику популярність серед москвичів наш земляк здобув своїми публічними виступами. Його лекції закінчувалися шквалом оплесків. Ф. О. Бредихін став світилом астрономічної науки і його обирають почесним членом Академій Німеччини, Англії, Італії та Франції.

1890 року Ф. О. Бредихіна обрали академіком і призначили директором Пулковської обсерваторії. Вчений-академік з сім'єю переїхав до Петербургу. Він розширив коло астрофізичних спостережень і залучав до роботи в обсерваторії талановитих молодих дослідників з різних університетів Росії. Ця нова посада дала можливість Федору Олександровичу об'їхати і допомогти в роботі всім вітчизняним обсерваторіям. Він уважно знайомився з роботою обсерваторій Києва, Харкова, Одеси та Миколаєва. Ф. О. Бредихін знайомився з роботою європейських обсерваторій, побував в Берліні, Відні та Лондоні. 1895 року він залишив керівництво Пулковською обсерваторією, але науковими дослідженнями продовжував займатися до кінця свого життя. Наш знаменитий земляк-астроном залишив понад 200 наукових праць і плеяду учнів – продовжувачів його справи.

Нове ХХ століття принесло Федору Олександровичу непоправні втрати. Несподівано помер улюблений син Дмитро, який виявив великі здібності до математики, а незабаром померла і дружина Ганна Дмитрівна. Ф. О. Бредихін став гостро відчувати свою самотність. Здоров'я вченого поступово погіршувався, а весною 1904 року він ще й застудився. 14 травня 1904 року Олександр Федорович Бредихін помер. Похований Ф. О. Бредихін в сімейному склепі поруч з дружиною і сином в селі Погост недалеко від містечка Кінешма (Івановська область РФ) на мальовничому березі Волги. У місцевому музеї відвідувачі знайомляться з його життям і діяльністю.

Ім'ям Бредихіна названа мала планета (786) Бредихіна – астероїд головного поясу, відкритий 20 квітня 1914 року Францем Кайзером в Гейдельберзі, Німеччина.

1970 року на честь Федора Олександровича Бредихіна одному з кільцеподібних кратерів Місяця було присвоєно ім'я Бредихіна.

1946 Академія наук СРСР встановила премію ім. Ф. О. Бредихіна за визначні дослідження в галузі астрономії.

В СРСР були випущені поштові марки, присвячені Ф. О. Бредихіну: поштова марка СРСР, 1954 рік: Ф. О. Бредихін, В. Я. Струве, А. А. Білопільський та поштова марка СРСР, 1956 рік: Ф. О. Бредихін «125 лет со дня рождения».

Ім'ям Бредихіна названі населений пункт, площа, вулиця, провулок в Росії.

На миколаївській землі спочиває прах родичів вченого-астронома: на сільському кладовищі в Петрово-Солонисі – батьків, а в Сергіївці – діда і бабки. Місцеві жителі від малого до великого знають про своїх відомих земляків, тому що перекази про знамените сімейство передається тут із покоління в покоління, а вчителі з дитинства прищеплюють дітям інтерес до історії рідного краю. До старої садиби в Сергіївці, яку збудував ще дід вченого, ставляться з великою повагою, мріють про те, щоб відремонтувати її та надати статус пам'ятника, адже в цьому будинку у діда не раз гостював майбутній знаменитий астроном Федір Олександрович Бредихін. 2013 року на будинку з'явилася табличка. В селі Петрово-Солониха, недалеко від Петро-Павлівської церкви, вік якої більше 200 років, встановлено гранітну дошку на честь Федора Олександровича Бредихіна. На полірованому чорному граніті – портрет відомого астронома, зоряне небо, телескоп, основні відомості про видатного земляка. Виготовлена стела завдяки меценату Михайлу Кондратьєву.

Література про життя та діяльність

Бредихин (Ф. А.) // Энцикл. словарь Брокгауз и Ефрон. – Томъ IV. – СПб., 1891. – С. 635.

Бредихин Федор Александрович // БСЭ. – 3-е изд. – Москва, 1971. – Т. 4. – С. 17.

Бредихін Федір Олександрович // УРЕ. – 2-ге вид. – Київ, 1978. – Т. 2.– С. 27.

Бредихин Федор Александрович : [биограф. справка] // Николаевцы. 1789 – 1999: энцикл. словарь. – Николаев, 1999. – С. 71.

Шитюк, М. М. Бредихін Федір Олександрович / М. М. Шитюк, Є. Г. Горбуров, К. Є. Горбуров // Шитюк, М. М. Землі української постаті знані : навч. посіб. / М. М. Шитюк, Є. Г. Горбуров, К. Є. Горбуров. – Миколаїв, 2011. – С. 109-111.

Шитюк, М. М. Бредихін Федір Олександрович / М. М. Шитюк, Є. Г. Горбуров, К. Є. Горбуров // Шитюк, М. М. Слава і гордість Миколаївщини : навч. посіб. / М. М. Шитюк, Є. Г. Горбуров, К. Є. Горбуров. – Миколаїв : Шамрай П. М., 2012. – С. 67–69.

* * *

В пам'ять о директоре Пулковской обсерватории // Рідне Прибужжя. - 2013. - N 29(18 лип.). - С. 15 : фот.

Селу Петрово-Солонихе, где родился и провел свое детство Федор Бредихин, исполнилось 245 лет. К юбилею села открыли памятный знак в честь великого астронома.

Игнатчук, В. Петрово-Солонихе исполнилось 245 лет! : [к 245-летию села приурочено открытие мемориального знака в честь великого астронома Федора Александровича Бредихина] / В. Игнатчук // Южная правда. - 2013. - N 76(16 июля). - С. 1,3 : фот.

Когда умер астроном Федор Бредихин, в небесах увидели телескопическую комету // Николаевские новости. - 2016. - N 19(10 февр.). - С. 8 : фот. - (Знаменитые николаевцы).

Кондратьев, М. Удивительный мир за точкой на карте : экспедиция в Сергеевку: [на родину Федора Александровича Бредихина] / М. Кондратьев // Южная правда. - 2013. - N 20(21 февр.). - С. 3. : фот.

Маргулис, С. Светило мировой астрономической науки : [Бредихин Федор Александрович] / С. Маргулис // Южная правда. - 2014. - N 148(9 дек.). - С. 4 : фот.

Федір Олександрович Бредіхін // Юний технік України. - 2011. - N6. - С. 15.

Христова, Н. Большой праздник в Петрово-Солонихе : [к 245-летию села приурочено открытие памятной стелы в честь Федора Александровича Бредихина] / Н. Христова // Вечерний Николаев. - 2013. - N 78(16 июля). - С. 1 : фот.

Христова, Н. Из рода Бредихиных : [воспоминания о Федоре Алексеевиче Бредихине] / Н. Христова // Вечерний Николаев. - 2013. - N 51(2 мая). - С. 5 : фот.

Web-ресурси

Бредихін Федір Олександрович [Електронний ресурс] // Енциклопедія сучасної України : [веб-сайт]. - Режим доступу : http://esu.com.ua/search_articles.php?id=37679, вільний. - Дата останнього доступу : 30.08.2017. - Загол. з екрану.

Бредихін Федір Олександрович (1831-1904) [Електронний ресурс] // Регіональний інформаційний портал «Прибужжя» : офіційний сайт. - Режим доступу : <http://www.regportal.mk.ua/2012-03-21-12-12-30/846----1831-1904>, вільний. - Дата останнього доступу : 30.08.2017. - Загол. з екрану.

Заморій Петро Костьович (1906 – 1975)

**український геолог, геоморфолог,
доктор геолого-мінералогічних наук**

Біографічна довідка

Заморій Петро Костянтинович народився 25 червня 1906 року в с. Висунськ Херсонського повіту Херсонської губернії (нині Березнегуватського району Миколаївської області). Навчався у Херсонському сільськогосподарському інституті, який закінчив 1926 року. 1936 року захистив кандидатську дисертацію.

Петро Костянтинович працював на Херсонській дослідницькій станції (1926 – 1927), на Київській крайовій насіннєвій станції (1927 – 1930), у тресті «Башзолото» (с. Авзян, Башкортостан, РФ, 1941 – 1943 рр.). З 1933 року, після закінчення аспірантури, почав працювати у Київському інституті геологічних наук АН УРСР (Київ). У передвоєнні роки Петро Костянтинович систематично працював майже на всій території України в геолого-розвідувальних експедиціях.

1936 року захистив кандидатську дисертацію. Вже на посаді завідувача відділу геотектоніки та геоморфології в Інституті геологічних наук, систематизував та узагальнював зібрані в експедиціях матеріали. З 1944 року – доцент, у 1949 – 1975 роках завідувач кафедри геоморфології та палеогеографії на географічному факультеті Київського університету.

П. К. Заморій нагороджений Грамотою Президії Верховної Ради УРСР (1944), орденом Трудового Червоного Прапора, медаллю «За

доблесну працю у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.» (1945). 1950 року за працю «Четвертинні відклади УРСР» присвоєно вчений ступінь доктора геолого-мінералогічних наук. 1959 року Петру Костянтиновичу присвоєно почесне звання Заслужений діяч науки і техніки УРСР.

Петро Костянтинович Заморій – автор понад 200 наукових праць. Основні праці присвячені вивченню антропогенних відкладів і геоморфології України й Уралу, розсипних родовищ корисних копалин і неотектонічних рухів земної кори. Провадив комплексні геолого-гідрологічні дослідження Лівобережжя Дніпра і Волино-Поділля, гідрохімічні дослідження Сиваша і Перекопських солоних озер. Автор серії карт геоморфологічних та четвертинних відкладів України. Президент Українського географічного товариства (1957 – 1964). У 1973 – 1975 роках був редактором Міжвідомчого наукового збірника «Фізична географія та геоморфологія».

Помер Петро Костянтинович Заморій 26 березня 1975 року. Похований на Байковому кладовищі Києва.

Література про життя та діяльність

Заморій Петро Костянтинович // УРЕ. – 2-ге вид. – Київ, 1979. – Т. 4.– С. 195.

Заморій Петро Костянтинович // Енциклопедія сучасної України : Т. 10. – Київ, 2010. – С. 216.

Палієнко, Л. Теоретик і практик вітчизняної геоморфології : (до 100-річчя з дня народження Петра Костянтиновича Заморія) / Л. Палієнко // Географія та основи економіки в школі. – 2006. – N7. – С. 52–54 : фото.

Web-ресурси

Заморій Петро Костянтинович [Електронний ресурс] // Енциклопедія сучасної України : [веб-сайт]. - Режим доступу : http://esu.com.ua/search_articles.php?id=14860, вільний. - Дата останнього доступу : 14.03.2016. - Загол. з екрану.

Квасницький Олексій Володимирович

(1900 – 1989)

вчений-фізіолог, основоположник української школи дослідників репродуктивної біології сільськогосподарських тварин, експериментатор, винахідник, конструктор, педагог

Біографічна довідка

Квасницький Олексій Володимирович народився 12 лютого 1900 року в селі Лиса Гора тепер Первомайського району Миколаївської області, в сім'ї колгоспників. Закінчив Лисогірську сільську школу. В 1920-1921 роках працював вчителем Русанівської школи Лисогірського району. 1925 року закінчив Кам'янець-Подільський сільськогосподарський інститут. У 1926-1930 роках працював викладачем у Вінницькому сільськогосподарському технікумі. У 1931-1989 роках – науковий співробітник, з 1944 року – завідувач лабораторією фізіології розмноження тварин у Полтавському науково-дослідному інституті свинарства (нині Інститут свинарства ім. О. В. Квасницького НААН України). Одночасно з 1936 року очолював кафедру фізіології сільськогосподарських тварин у Полтавському сільськогосподарському інституті. О. В. Квасницький успішно розробляв питання фізіології сільськогосподарських тварин, зокрема травлення у свиней, фізіологію їх розмноження і штучного осіменіння, проблему вегетативної гібридизації сільськогосподарських тварин тощо.

Квасницький Олексій Володимирович – доктор біологічних наук (1940), у 1941-1952 роках – професор Полтавського сільськогосподарського інституту, академік АН УРСР (1951), з 1952 року – завідувач лабораторією фізіології сільськогосподарських тварин Інституту фізіології АН УРСР, з 1956 року – завідувач аналогічною лабораторією Полтавської державної сільськогосподарської дослідної станції, з 1957 року – дійсний член Академії сільськогосподарських наук УРСР.

Основні наукові роботи О. В. Квасницького присвячені фізіології обміну речовин, травлення, вищої нервової діяльності, розмноження сільськогосподарських тварин. Дані, отримані ним за допомогою оригінальних методик склали теоретичну основу для вирощування та відгодівлі свиней. Академік О. Квасницький – автор оригінальної методики міжпородної пересадки запліднених яйцеклітин сільськогосподарських тварин, праць з фізіології харчування і

розмноження, штучного осіменіння сільськогосподарських тварин. За його ініціативи вперше в СРСР в Полтаві була організована (1964 р.) спеціалізована станція по штучному заплідненню свиней, розроблено нову технологію «машинного» вирощування поросят. На чолі з академіком О. В. Квасницьким здійснені фундаментальні дослідження з фізіології травлення у свиней, результати яких стали теоретичною основою для подальшої розробки оптимальних норм годівлі. 1950 року О. В. Квасницьким вперше у світі одержані хірургічним способом поросята-трансплантати. Пізніше він розробив і впровадив в широку виробничу практику технологію фракційного методу штучного осіменіння свиней.

Праці академіка відомі широкому колу науковців і практиків, перекладені французькою, англійською, угорською, німецькою, чеською, естонською, румунською, іспанською та іншими мовами. Винахідницька робота академіка захищена 29 авторськими свідоцтвами. Понад 200 наукових праць з фізіології травлення, розмноження, штучного осіменіння, міжпородної трансплантації зигот, розробки фізіологічних методів підвищення продуктивності тварин.

О. В. Квасницький був талановитим педагогом і лектором. Він міг майстерно і просто донести до слухачів найскладніші проблеми та процеси фізіології. Його дар конструктора давав змогу демонструвати під час лекцій складні експерименти з використанням апаратури й обладнання, розроблених і виготовлених особисто. Поєднання постійної експериментальної роботи із потребами виробництва було невичерпним джерелом завжди оновленого лекційного матеріалу. Педагог Квасницький виховав понад 30 кандидатів і докторів наук.

1960 року Олексію Володимировичу Квасницькому присвоєно почесне звання Заслуженого діяча науки України, 1966 року – звання Героя Соціалістичної Праці, а 1977 року він став Лауреатом Державної премії України. О. В. Квасницького нагороджено 2 орденами Леніна (1953, 1966), 2 орденами «Знак Пошани» (1948, 1949), медалями. Поряд із науковою роботою вів активну громадську діяльність: був постійним членом оргкомітету Міжнародного конгресу з питань фізіології, членом центральної ради Українського фізіологічного товариства.

Помер О. В. Квасницький 27 листопада 1989 року. Його поховано на міському кладовищі в м. Полтава.

Квасницький Олексій Володимирович являвся почесним громадянином міста Полтава. 2000 року його ім'я присвоєно Інституту свинарства ім. Академіка

О. В. Квасницького (Постанова Кабінету Міністрів України від 13.07.2000 р. № 1116). На фасадах будівель Інституту свинарства Української академії аграрних наук та Полтавської аграрної академії встановлено меморіальні дошки.

Література про життя та діяльність

Квасницький Олексій Володимирович // УРЕ. – 2-ге вид. – Київ, 1980. – Т. 5.– С. 84.

Шитюк, М. М. Квасницький Олексій Володимирович / М. М. Шитюк, Є. Г. Горбуров, К. Є. Горбуров // Шитюк, М. М. Слава і гордість Миколаївщини : навч. Посіб. / М. М. Шитюк, Є. Г. Горбуров, К. Є. Горбуров. – Миколаїв : Шамрай П. М., 2012. – С. 151-157.

2016 * *

Скрипач из Лысой Горы первым в мире вывел поросят из пробирки : [Алексей Владимирович Квасницкий] // Николаевские новости. – 2017. – N 80(5 июля). – С. 8 : фот. – (Знаменитые николаевцы).

Web-ресурси

Квасницький Олексій Володимирович [Електронний ресурс] // Енциклопедія сучасної України : [веб-сайт]. – Режим доступу : http://esu.com.ua/search_articles.php?id=11566, вільний. – Дата останнього доступу : 28.08.2017. – Загол. з екрану.

Квасницький Олексій Володимирович (1900 – 1969) [Електронний ресурс] // Регіональний інформаційний портал «Прибужжя» : [веб-сайт]. – Режим доступу : <http://www.regportal.mk.ua/2012-03-21-12-12-30/849----1900--1969>, вільний. – Дата останнього доступу : 30.08.2017. – Загол. з екрану.

Квасницький Олексій Володимирович. Герой Соціалістичної Праці (1966) [Електронний ресурс] // Проект Полтавіка : [веб-сайт]. – Режим доступу : <http://history-poltava.org.ua/?p=9121>, вільний. – Дата останнього доступу : 30.08.2017. – Загол. з екрану.

Квасницький Олексій Володимирович [Електронний ресурс] // Герои страны : [веб-сайт]. – Режим доступу : http://www.warheroes.ru/hero/hero.asp?Hero_id=17668, вільний. – Дата останнього доступу : 30.08.2017. – Загол. з екрану.

Кир'яков Михайло Михайлович

(1810 – 1883)

дослідник, агроном, історик

Біографічна довідка

Кир'яков Михайло Михайлович народився 23 травня 1810 року в селі Ковалівка Херсонської губернії, тепер Миколаївського району Миколаївської області. Його батько, Михайло Михайлович, розбагатівши на торгівлі колоніальними товарами, прикупив собі великі маєтки в Херсонській губернії. Крім Ковалівки, йому належали землі на території сучасної Миколаївської області: Кир'яківка, Корчине і Барвінцовка. Всього 29 тисяч десятин землі. Михайло Кир'яков-батько був пристрасним

бібліофілом. Він зібрав у себе в маєтку пристойну колекцію старовинних книг і манускриптів.

Михайло-син ріс хворобливим і лікар обмежив його в прогулянках верхи. Він полюбив перебувати днями в батьковій бібліотеці, перечитавши за рік все, крім арабської енциклопедії. Початкову освіту здобув у домашніх умовах, від полоненого француза Моріса Вернона, який після війни вирішив залишитися в Росії. Однак від домашнього вчителя довелося незабаром відмовитися, тому що дитина була не по роках тямую.

Коли хлопчикові виповнилося одинадцять років, сім'я переїхала до Одеси, де батько був призначений на посаду директора митниці. Він влаштував сина в приватний пансіон Гурєвої, який на той час користувався популярністю. 1826 року Михайло Кир'яков вступив до Московського університету. 1828 року в Москві захистив дисертацію і отримав вчену ступінь кандидата морально-політичних наук.

По завершенні університетської освіти Михайло Михайлович Кир'яков відправився в подорож по імперії. Глибоко вивчав історичні пам'ятки, для цього відвідав Куликове Поле, Бородіно, Парутине, Малий Ярославець, Троїцько-Сергіївську лавру, Смоленськ, Київ, Чернігів, Очаків, Ольвію та ін. 1829 року відправився мандрувати по Європі. Він відвідує Моравію, Богемію, Сілезію, Голландію, Австрію і Угорщину. У 1830-му Кир'яков майже два місяці проводить в Парижі, спостерігає суспільне і культурне життя Франції, працює в Королівській бібліотеці, Палаці юстиції та Ботанічному саду та знайомиться з прогресивно налаштованими вченими.

У липні 1830 року воював на барикадах Парижа, підтримував повстанців проти короля Карла X та свавілля дворянства. Після повернення до Росії за наказом царя Миколи I за М. Кир'яковим було встановлено поліцейський нагляд. Йому заборонялося влаштовуватися на державну службу і проживати у великих містах. Місцеперебуванням було визначено родовий маєток у с. Ковалівка на Миколаївщині.

Завдяки наполегливості, природній обдарованості і цілеспрямованості Михайло Михайлович Кир'яков став відомим агрономом-новатором. Він перетворив Ковалівський сад на справжню зелену перлину півдня України, де було зібрано багато видів дерев, кущів, квітів з усього світу, 60 сортів винограду. Улюбленою справою стало заняття селекцією різних порід дерев. Він успішно акліматизував сосну Веймутова і корсиканську сосну і був ініціатором широкого культивування акації в якості декоративної культури. Нашу звичну всім акацію завіз саме Кир'яков. За успіхи в лісонасадженні і садівництві в степовій зоні Північного Причорномор'я в 1836 році був нагороджений срібною медаллю Всеросійського товариства лісового господарства. Свої агрономічні секрети М. Кир'яков розкривав на сторінках періодичних видань та різних книжок.

Інтереси Михайла Михайловича як вченого були різноманітні: історія, географія, статистика, сільське господарство і, звичайно, лісорозведення. Продовжував активно займатися історичними дослідженнями. Кир'яков створив багату наукову бібліотеку. Виступив ініціатором і одним з організаторів Одеського товариства любителів історії і старожитностей. Він підготував статистичний опис і історичний огляд Херсонської губернії та опублікував «Земледельческий календарь Новороссийского края».

Коли стан здоров'я погіршився, царський уряд дозволив М. М. Кир'якову виїхати для лікування за кордон. Після повернення на Батьківщину продовжив активну науково-дослідну роботу, став колезьким асесором, членом багатьох наукових товариств і установ: Сільського господарства Південної Росії, Королівсько-Копенгагенського північних антикваріїв, Молдавського фізико-медичного, Санкт-Петербурзького для заохочення лісового господарства, Московського любителів садівництва, Статистичного відділення при Міністерстві внутрішніх справ, Імператорського Московського дослідників природи, Королівсько-Паризького садівництва, Вченого комітету при Міністерстві державного майна.

Багато б ще міг зробити цей талановитий дослідник, агроном, історик, справжній патріот своєї Батьківщини, якби не раптова смерть. Помер Михайло Михайлович Кир'яков у 29-літньому віці, 1839

року в родовому маєтку с. Ковалівка. Поховали його в Одесі на першому міському кладовищі. У посмертному некролозі Аполлон Скальковський назвав Михайла Кир'якова «першим патріотом Північного Причорномор'я».

Нині від маєтку і саду нічого не залишилося. За селом зберігся і шумить Ковалівський ліс, посаджений сім'єю Кир'якових для себе і для нащадків. Нижче Ковалівки за течією Південного Бугу, в двадцяти кілометрах від Миколаєва, розташувалося село Кир'яківка. Його назва тільки і нагадує нам про перших чудових господарів цієї землі.

2016 року Миколаївська дирекція ДП «Укрпошта» провела урочисте гасіння поштової марки і конверта із зображенням нашого славного земляка Михайла Михайловича Кир'якова.

Література про життя та діяльність

Кирьяков Михаил Михайлович // Энцикл. Словарь Брокгауз и Ефрон. – Томъ XV. – СПб., 1895. – С. 151.

Кир'яков Михайло Михайлович // УРЕ. – 2-ге вид. – Київ, 1980. – Т. 5.– С. 163.

Кирьяков Михаил Михайлович : [биогр. Справка] // Николаевцы. 1789 – 1999: энцикл. Словарь. – Николаев, 1999. – С. 166.

Чичкалюк, Т. Кирьяков Михаил Михайлович (сын) : [науч.-попул. Изд.] / Т. Чичкалюк. – Николаев : Изд-во Ирины Гудым, 2016. – 32 с. : ил. – (Легендарные имена).

* * *

"Белой акации гроздья душистые..." : [в Старофлотских казармах состоялась презентация небольшой книги из серии "Легендарные имена" об Михаиле Михайловиче Кирьякове] // Вечерний Николаев. - 2016. – N 135(1 дек.). - С. 3 : фот.

Гаврилов, С. Патриот Северного Причерноморья : [историк, ученый-агроном и общественный деятель Михаил Михайлович Кирьяков] / С. Гаврилов // Южная правда. - 2016. - N 115(6 окт.). - С. 3. - (История)

Чичкалюк, Т. Михаил Кирьяков на баррикадах Парижа и под сенью николаевских акаций / Т. Чичкалюк // Николаевские новости. - 2015. – N 148(9 дек.). - С. 4 : фот.

Web-ресурси

Агроном-новатор Михайл Михайлович Кир'яков [Електронний ресурс] // Миколаївська обласна бібліотека для юнацтва : [веб-сайт]. - Режим доступу : <http://unbib.mk.ua/index.php/2009-06-11-13-17-31/52-2009-06-11-13-24-26/2129-2017-01-05-15-06-49.html>, свободний. - Дата последнего доступа : 30.08.2017. - Загол. с экрана.

Кир'яков Михайло Михайлович (1810-1839) [Електронний ресурс] // Регіональний інформаційний портал «Прибужжя» : [веб-сайт]. - Режим доступу : <http://www.regportal.mk.ua/2012-03-21-12-12-30/851----1810-1839>, вільний. - Дата останнього доступу : 30.08.2017. - Загол. з екрану.

Кнорре Карл Христофорович (1801 – 1883)

астроном, перший директор Миколаївської морської обсерваторії

Біографічна довідка

Народився Карл Кнорре 28 березня 1801 року в сім'ї першого астронома-спостерігача Дерптської обсерваторії. Батько передав сину інтерес до вивчення математики і астрономії, схильність до пізнання Всесвіту, і це повністю визначило його майбутню долю. Навчаючись на богословському факультеті Дерптського університету, Карл Кнорре, крім офіційної програми, почав самостійно вивчати математику і астрономію. Цим він привернув до себе увагу молодого університетського астронома, професора В. Струве (пізніше перший директор Пулковської обсерваторії), який допомагав йому порадами в навчанні і захопив до астрономічних спостережень в університетській обсерваторії. На літні картографічні роботи зі створення карти Ліфляндії В. Струве вибрав Карла Кнорре своїм помічником, а через три роки рекомендував свого учня адміралу А. Грейгу на посаду морського астронома в Миколаєві.

Головний командир Чорноморського флоту і портів, воєнний губернатор Миколаєва і Севастополя віце-адмірал О. С. Грейг, який захоплювався астрономією, для проведення астрономічних спостережень і навігаційних потреб флоту, побудував у Миколаєві Морську астрономічну обсерваторію. На посаду першого директора щойно створеної обсерваторії Морського відомства і для викладання в Миколаївському штурманському училищі молодим офіцерам астрономічних наук був призначений, тоді ще студент Дерптського університету, Карл Кнорре.

До Миколаєва Карл Кнорре прибув у лютому 1821 року дев'ятнадцятирічним юнаком і віддав нашій обсерваторії 50 років свого трудового життя.

Зведення будівлі Миколаївської обсерваторії було розпочато 1821 року, а закінчено влітку 1829 року. К. Кнорре був єдиним штатним працівником обсерваторії. Помічників у астронома не було. Це змушувало К. Кнорре займатися другорядними справами: забезпеченням обсерваторії меблями і необхідним обладнанням, закупівлею дров для опалювання, доставкою питної води із Спаського урочища, заготівлею сіна для коней і волів і багатьма іншими господарськими справами. Був тільки сторож, якого астроном часто брав у помічники під час нічних спостережень. О. С. Грейг підтримував Карла Кнорре в усіх його починаннях і наділив дуже великими правами. А помітивши, що Карл Христофорович володіє винятковими математичними здібностями, залучив його до суднобудування.

З 1825 до 1827 року К. Кнорре подорожує по Західній Європі. Дворічна подорож дала можливість познайомитися з передовими методами в астрономії, видатними астрономами і кращими творцями телескопів і вимірювальних приладів того часу. Після повернення до Миколаєва, Карл Кнорре взявся за вирішення різних задач на своїй посаді. Для забезпечення флоту мореходними картами, він проводив гідрографічні експедиції – походи по Чорному морю та в сусідніх морях, встановив і забезпечив роботу всього обладнання, у тому числі замовленого в Європі, піклувався про досконалий стан навігаційних приладів, викладав практичну астрономію кадетам Штурманського училища. К. Кнорре блискуче виконував всі задачі морського астронома, проводив астрономічні дослідження.

Діяльність Карла Христофоровича Кнорре на посту директора обсерваторії протягом півстоліття, є прикладом напруженої і самовідданої праці на науковому поприщі. Йому довелося починати зі створення обсерваторії широкого профілю, вирішення задач в умовах постійного браку кадрів і досконалого обладнання, відсутності коштів для його придбання, обмеженого спілкування з науковим суспільством, практично, було лише одне листування. Але зусиллями К. Х. Кнорре отримано унікальні результати в астрономії, що принесло йому світову популярність.

У Миколаєві Карл Кнорре створив 5-й лист зоряної карти Берлінської академії наук. Карта вирізнялася великою повнотою і точністю. Її висока якість допомогла відкрити 1845 року малу планету Астрею, а 1847 року – Флору. За допомогою 9-дюймового рефрактора і кільцевого мікромметра

визначив положення багатьох комет, у тому числі – комети Галлея під час її появи 1835 року.

Разом з директором Чорноморського депо карт капітаном II рангу М.Берхом, Карл Кнорре вносив зміни в морехідні карти Чорного, Азовського і Мармурового морів. 1855 року видав у Миколаєві «Лекції практичної астрономії». В цілому, відомо близько 20 його наукових робіт.

Він був людиною з сильно розвиненим почуттям громадянського обов'язку. Брав активну участь в обговоренні питання про спорудження в Спаському урочищі Миколаївського басейну для накопичення питної води для потреб миколаївців. К. Кнорре подарував Благородному зібранню жителів Миколаєва шахи з шаховим столиком. Брав участь в розробці проекту статуту наміченої до відкриття в Миколаєві гімназії. Карл Кнорре багато років був Головним повіреним Російського товариства для страхування капіталів і майна на Півдні Росії. 1859 року Дирекція Благородного зібрання міста вибрала К. Кнорре своїм Почесним членом. Він також був членом-кореспондентом Імператорської Академії наук, членом Всеросійського географічного товариства і членом Міжнародного астрономічного товариства в Берліні, нагороджений Великою золотою Демидовською медалью за наукові дослідження.

Неоціненну користь приніс К. Кнорре Чорноморському флоту. Всі офіцери-штурмани ЧФ були його учнями і під його керівництвом виконували високоточні обміри берегів Чорного, Азовського і Мармурового морів, проток між ними, а також річок, що впадають в ці моря.

Карл Кнорре був багатодітним батьком – у нього було 11 синів і 5 дочок. Його дочки щасливо вийшли заміж, а сини отримали вищу освіту і працювали архітекторами, інженерами, лікарями і науковцями. 1870 року Карл Кнорре був вибраний членом-кореспондентом Санкт-Петербурзької Академії наук. 1871 року К. Кнорре вийшов у відставку, отримав титул таємного радника і разом з дітьми виїхав до Берліна. Помер на 83-у році життя у вересні 1883 року.

Ім'я Карла Кнорре вписано в історію Миколаївської астрономічної обсерваторії. Ця людина є прикладом для наслідування. Він залишив про себе добру пам'ять і приніс неоціненну користь сучасникам і нащадкам. У травні 2010 року в обсерваторії було відкрито меморіальну дошку на честь її першого директора. Автор стели – миколаївський скульптор Віктор Макушин.

До 210-ї річниці з дня народження Карла Кнорре та 190-річчя Миколаївської астрономічної обсерваторії «Укрпошта» випустила художній маркований конверт. На конверті, в лівому нижньому куті, на

фоні будівлі Миколаївської обсерваторії відтворено портрет Карла Кнорре, з написом – «К.Кнорре 1801-1883». У правому верхньому куті розташована оригінальна марка із зображенням рефрактора і тексти: «УКРАЇНА UKRAINA 2011». А на звороті конверта – напис: «Карл Кнорре (1801-1883) – астроном, перший директор Миколаївської обсерваторії (основ. 1821 р.)».

Література про життя та діяльність

Кнорре (К. Х.) // Энцикл. словарь Брокгауз и Ефрон. – Томъ XV. – СПб., 1895.– С. 463.

Кнорре Карл Христофорович // УРЕ. – 2-ге вид. – Київ, 1980. – Т. 5.– С. 239.

Кнорре Карл Христофорович : [биогр. справка] // Николаевцы. 1789 – 1999: энцикл. словарь. – Николаев, 1999. – С. 168.

Кнорре Карл Христофорович // Хто є хто на Миколаївщині. Видатні земляки. - Київ, 2005. - С. 13.

Золотухин, А. И. Неизвестное о Пушкине. Вып.9 : Пушкин и Кнорре : [науч.-попул. изд.] / А. И. Золотухин. - Николаев : Изд-во Ирины Гудым, 2005. - 46 с. : ил.

Петров, Г. М. Карл Кнорре - первый астроном черноморского флота : [науч.-попул. изд.] / Г. М. Петров, Г. И. Пинигин ; М-во образования и науки Украины, НИИ Николаевская астрономическая обсерватория. - Николаев : Атолл, 2004. - 84 с. : ил. - (Биобиблиография ученых НИИ НАО МОН Украины).

Пинигин, Г. И. Династия астрономов Кнорре : [науч.-попул. изд.] / Г. И. Пинигин, С. Ф. Эраль. - Николаев : Изд-во Ирины Гудым, 2009. - 148 с. : ил. - (Биобиблиография ученых НИИ НАО МОН Украины).

Пинигин, Г. И. Первый астроном Черноморского флота Карл Христофорович фон Кнорре : очерк : [науч.-попул. изд.] / Г. И. Пинигин. - Николаев : Изд-во Ирины Гудым, 2013. - 72 с. : ил. - (Легендарные имена).

* * *

Антониади, Е. А для звезды, что сорвалась и падает...: к 205-летию со дня рождения первого астронома Черноморского флота Карла Кнорре / Е.Антониади // Рідне Прибужжя. – 2006. – №49 (11 квіт.). – С. 3.

Потомки первого астронома Черноморского флота : [Николаев посетили правнуки первого директора обсерватории Карла Кнорре] // Вестник Прибужья. – 2007. – №37 (13 сент.). – С. 1.

Тонковид, В. Мостик через 200 лет : [наш город посетили правнуки первого директора обсерватории Карла Кнорре] / В. Тонковид // Вечерний Николаев. – 2007. – №107 (13 сент.). – С. 3.

Христова, Н. Астрономы обсудят программы сотрудничества: [открытие международного совещания "Методы и инструменты в астрономии: от первого наземного телескопа до космического инструмента". Открытие стелы в честь первого директора обсерватории К.Х. Кнорре (автор В. Макушин)] / Н. Христова // Вечерний Николаев. – 2010. – №57 (20 мая.). – С. 1.

Христова, Н. Международный год астрономии: итоги и впечатления : [заседание ученого совета, посвященное закрытию Международного года астрономии (МГА 2009). Презентация книги Г. Пинигина «Династия астрономов Кнорре»] / Н. Христова // Вечерний Николаев. – 2010. – №29 (11 марта). – С. 4.

Христова, Н. Потомки Карла Кнорре в гостях у астрономов Николаева/ Н. Христова // Вечерний Николаев. – 2010. – №115 (7 окт.). – С. 5.

Христова, Н. Старая морская обсерватория / Н. Христова // Малек. – 2004. – № 10 – 11. – С. 8 – 9.

Константинов Костянтин Іванович (1818 – 1871)

**вчений-винахідник в області артилерії, ракетної техніки,
приладобудування і автоматики,
генерал-лейтенант, артилерист**

Біографічна довідка

Константинов Костянтин Іванович народився 6 квітня 1818 року у Варшаві. Батьком його був великий князь Костянтин Павлович, син імператора Павла I. Матір'ю Клара-Анна Лоран – співачка «Гранд-Опера». При народженні майбутнього вченого назвали на честь батька Костянтином Костянтиновичем Константиновим. Сімейні обставини великого князя склалися так, що дітей Клари-Анни Лоран, Констанцію і Костянтина, вважали вихованцями (прийомними дітьми) князя Івана Олександровича Голіцина, ад'ютанта цесаревича. У зв'язку з чим він став Івановичем. Бездітний в двох шлюбах, Іван Голіцин витрачав чималі кошти і увагу на виховання своїх позашлюбних дітей. Так, уроки музики Костянтину і його сестрі Констанції давав юний Шопен.

1831 року під час повстання поляків проти російського панування Костянтин Павлович попрямував з Польщі в Росію, але по дорозі захворів

на холеру і помер. Князь Голіцин разом з Костянтином і де-Лоран улаштувався в Петербурзі.

У січні 1834 року 15-річного Костянтина було зараховано юнкером в престижне Артилерійське училище. 1836 року закінчує Михайлівське артилерійське училище (в майбутньому Михайлівська артилерійська академія), але залишився для додаткового вдосконалення своїх знань у вищих класах артилерійського училища. У 1838 році його було призначено командувачем школою майстрів порохового і селітряних справ (нині піротехнічна школа). У 1840-1844 роках К. І. Константинов побував у багатьох країнах Європи: в Австро-Угорщині, Англії, Бельгії, Голландії, Пруссії, Франції. Під час відрядження він зробив свій перший винахід (1844 р.) – винайшов балістичний прилад і циліндр для навісної стрільби з гладкоствольних гармат, який давав змогу визначити швидкість польоту артилерійського снаряду в будь-якій точці траєкторії. 1847 року побудував ракетний балістичний маятник, за допомогою якого можна було встановити закон зміни швидкості ракети від часу. Крім того, за допомогою цього приладу Константинов визначив вплив форми і конструкції ракети на її балістичні властивості, заклавши таким чином основи проектування ракет. 1849 року очолив Петербурзький ракетний завод, а також водночас керував Охтомським капсульним заводом.

5 березня 1850 року Найвищим наказом полковник Константинов призначається командиром Петербурзького ракетного заводу, першого в Росії промислового підприємства з виробництва бойових ракет. Одним з напрямків діяльності Константинова стало вдосконалення виробництва, насамперед поліпшення технології виготовлення бойових ракет. Він проводить досліди з бойовими ракетами з метою збільшення дальності польоту і купчастості падіння. Досліджував питання оптимальних параметрів ракет, способи їх стабілізації в польоті, способи кріплення та відділення на траєкторії головних частин ракет, склади ракетних порохів.

1853-1855 роках ракетний завод під керівництвом К. І. Константинова виготовив кілька тисяч бойових ракет для потреб Кримської війни за технологією Константинова, за що йому було оголошено «монарше благовоління». 1853 року полковник Константинов зацікавився абсолютно новою тоді галуззю – повітроплаванням. Він помістив в «Артилерійському журналі» статтю «Пристрій, приготування і вживання повітряних куль».

1856 року Константинов опублікував ґрунтовну роботу «Повітроплавання», в якій вперше в російській пресі викладає історію цього напрямку науки. У цій статті вперше в світі розглянута ідея застосування ракетних двигунів для руху та управління аеростатом. 1857 року у «Морському збірнику» К. І. Константинов опублікував роботу з

аналізом всіх пропозицій, пов'язаних з підводним плаванням. У 1857-1858 роках вчений перебував за кордоном, де вивчав стан ракетної техніки. У 1859-1861 роках прочитав цикл лекцій для артилерійських офіцерів про ракети.

В 1850-1859-х роках К. І. Константинов займався розробкою проекту нового досконалого ракетного заводу, винаходом високо механізованого і автоматизованого обладнання для нього, пошуком нових оптимальних конструкцій бойових ракет і вдосконаленням технології їх виготовлення.

У 60-х роках Константинов почав проектувати новий великий механізований ракетний завод. Дивлячись далеко вперед, він чудово розумів, що розвиток ракетної зброї повинно мати потужну промислову і дослідницьку базу. Після ретельного аналізу для будівництва заводу Константинов вибрав місто Миколаїв. За його проектом це мав бути механізований ракетний завод з автоматичними машинами, лабораторіями, полігоном, навчальним центром.

З 1861 року він керував будівництвом Миколаївського ракетного заводу, а потім його роботою. 1867 року К. І. Константинов переїхав на проживання до Миколаєва для безпосереднього керівництва будівництвом ракетного заводу. Головною його відмінністю була механізація і автоматизація виробничих циклів. Розроблене Константиновим спеціальне обладнання було настільки досконалим, що іспанський уряд замовило в Парижі точно таке ж для свого нового ракетного заводу у Севільї.

Костянтин Іванович поступово втягувався в життя міста, брав близько до серця події які в ньому відбувалися. У нього збиралися представники технічної інтелігенції, які в квітні 1868 року заснували Миколаївське відділення Імператорського Російського технічного товариства. На установчих зборах головою одностайно був обраний генерал-лейтенант Константинов. Він перевіз у Миколаїв свою величезну особисту бібліотеку і безліч приладів. Костянтин Іванович Константинов опублікував ряд статей в «Миколаївському віснику». Відразу ж зійшовся з інтелігенцією міста і буквально підкорив усіх своїми енциклопедичними знаннями, особистим шармом і вмінням об'єднувати навколо себе людей. Він славився гостинністю: у нього збиралися не тільки товариші по службі, а й інженерно-технічна та військова еліта міста.

К. І. Константинов цікавився не тільки заводом, а й проблемами міста. Він пропонував звернути увагу на спаські мінералогічні джерела, налагодити виробництво в Миколаєві очищеної води. Багато уваги приділяв кондиціонуванню повітря в приміщеннях. Для домашнього господарства Костянтин Іванович винайшов пристрій для зберігання продуктів в спеціальному вакуумі, передбачив автоклави для варки овочів

на пару, приготування бульйонів, посуд з герметичними клапанами, годинник із сигнальним пристроєм, механічний пристрій для вимішування тіста, приготування хліба та пиріжків. На жаль, багато винаходів К. І. Константинова багато в чому випереджали час і залишилися незавершеними через раптову смерть вченого.

Кінець 1870 року – будівлі заводу майже добудовані, ведеться монтаж обладнання. Але дожити до його відкриття Константинову не довелось. Завод був відкритий вже без нього. У ніч на 12 січня 1871 року Костянтин Іванович Константинов раптово помер. 14 січня прах Константинова похований у селі Нивне Чернігівської губернії (зараз це село входить до складу Брянської області РФ). У церкві цього села був облаштований родинний склеп Костянтинових.

Костянтин Іванович Константинов був нагороджений багатьма російськими та іноземними орденами. Він автор праць з різних питань ракетної техніки, артилерії, ручної вогнепальної зброї, піротехніки, порохової справи, повітроплавання. К. І. Константинов залишив багату наукову спадщину – понад 110 публікацій і 20 винаходів, масу автоматичних приладів і пристроїв, які мали відношення не тільки до ракетобудування, а й були корисні в інших різноманітних галузях повсякденного життя.

У 1960-х роках за видатні заслуги Костянтина Константинова перед Вітчизною в справі розвитку ракетної техніки його ім'ям був названий кратер на Місяці. У 2003 році була випущена поштова марка України, присвячена Константинову.

Пам'ять про виробництво в Миколаєві бойових ракет збереглося в назві міського району – Ракетне Урочище. У Миколаєві, на розі вулиць Спаської та Артилерійської, на будівлі, де колись знаходилася контора ракетного заводу, збереглася меморіальна дошка: «У цьому будинку працював видатний російський учений, основоположник експериментальної ракетодинаміки Костянтин Іванович Константинов (1818—1871 рр.)». Розпорядженням миколаївського міського голови № 28 від 19 лютого 2016 року вулиця Бондаренка перейменована на вулицю Константинівську.

Література про життя та діяльність .

Константинов (К. И.) // Энцикл. словарь Брокгауз и Ефрон. – Томъ XVI. – СПб., 1895. – С. 49.

Константинов Константин Иванович // БСЭ. – 3-е изд. – Москва, 1973. – Т. 13. – С. 47.

Константинов Костянтин Іванович // УРЕ. – 2-ге вид. – Київ, 1980. – Т. 5.– С. 239.

Константинов Константин Иванович : [биограф. справка] // Николаевцы. 1789 – 1999: энцикл. словарь. – Николаев, 1999. – С. 174.

Пономарева, Е. В. Константин Иванович Константинов : [попул. изд.] / Е. В. Пономарева. - Николаев : Изд-во Ирины Гудым, 2009. - 40 с. : ил. - (Легендарные имена).

Web-ресурси

Костянтин Константинов [Електронний ресурс] // Біографії знаменитостей : [веб-сайт]. - Режим доступу : <https://biography.com.ua/tehnika/kostyantyn-konstantinov.html>, вільний. - Дата останнього доступу : 05.09.2017. - Загол. з екрану.

Пионер ракетного дела К. И. Константинов и история Ракетного урочища в Николаеве [Электронный ресурс] // Николаевское землячество в Москве : информационно-аналитический портал : [веб-сайт]. - Режим доступа : <http://nikolaev-moscow.at.ua/index/konstantinov/0-208>, свободный. - Дата последнего доступа : 04.09.2017. - Загол. с экрана.

Ліванов Михайло Георгійович (1751 – 1800)

**агроном, геолог, ґрунтознавець, професор землеробства,
засновник і керівник першої школи практичного землеробства в с.
Богоявленське**

Біографічна довідка

Ліванов Михайло Георгійович 1772 року закінчив з відзнакою одночасно філософський факультет Слов'яно-греко-латинської академії і юридичний факультет Московського університету. Навчався в Оксфордському університеті. Михайло Георгійович вибрав своїм фахом – тваринництво, проте займався й проблемами землеробства, зокрема, польового та кормового вирощування рослин на луках. Після повернення з Англії, 1785 року, М. Г. Ліванова було призначено професором Катеринославського університету. У березні 1786 року його направили до Криму для освоєння місцевих земельних ресурсів. Він розгорнув велику роботу з вивчення ґрунтів, кормових ресурсів, сільського господарства.

На початку 1788 року у маєтку поміщика Петковича учений із колегою організували зразкове господарство, де впровадили передову агротехніку, висіяли кукурудзу та картоплю.

М. Г. Ліванов у грудні 1788 року брав участь у героїчній обороні міста Очакова. 1789 року у Михайло Георгійович тяжко захворів, була паралізована ліва половина тіла. Його стан здоров'я повністю так і не відновився, але він продовжував продуктивно працювати.

1790 року, за розпорядженням Потьомкіна вів розвідку залізних руд в околицях Кривого Рогу. На берегах р. Саксагань виявив залізні руди, ознаки срібних руд, а також мармур, вугілля та ін. 1791 року увійшов до складу експедиції російського військово-морського відомства по розвідці вугілля на Донбасі для потреб Чорноморського флоту.

Північне Причорномор'я, з його сприятливим кліматом і обшірними землями, як найкраще підходили для впровадження нових методів і експериментів. Під керівництвом Ліванова, який написав на замовлення Потьомкіна «Наставление к умозрительно и делопроизводному земледелию», і Прокоповича була створена особлива Контора землеробства і домоводства Таврійської області, покликана дбати про розвиток хліборобства, садівництва і виноробства.

Михайло Ліванов був одним з перших, хто побачив перспективи розвитку Миколаївського регіону та чітко пов'язав їх з практичним освоєнням прогресивних методів землеробства. 1790 року він організував і очолив практичну школу землеробства в Богоявленську (нині Корабельний район Миколаєва). Це був перший в Східній Європі і третій після Англії і Франції навчальний заклад аграрного напрямку. Перед Богоявленською школою ставилося завдання – підготовка кадрів для сільськогосподарської практики, подати приклад організації таких шкіл в інших регіонах імперії, підготовка наукових кадрів у галузі сільськогосподарської науки, вивчити потенціальні сільськогосподарські ресурси Північного Причорномор'я та розробка способів їх ефективної експлуатації. Богоявленська сільськогосподарська школа, ініціатором, директором і провідним викладачем якої був М. Г. Ліванов, справила великий вплив на освоєння південного краю, підвищення сільськогосподарської культури Північного Причорномор'я. У цій школі навчались поміщики, селяни-переселенці. Програма навчання в школі давала глибокі, на той час, узагальнення передової практики сільського господарства, зокрема, з питань ґрунтознавства, землеробства, рослинництва і тваринництва. Богоявленська сільськогосподарська школа проіснувала до 1797 року.

У своїх роботах М. Г. Ліванов викладав основні методи розведення і прагнув дати класифікацію порід домашніх тварин за продуктивністю. У

розвитку великої рогатої худоби він визначав два головні напрямки: перший – м'ясне скотарство, і другий напрямок – молочне скотарство. Така спеціалізація скотарства лишається актуальною донині, оскільки, зокрема, в Україні, ще не доведена до потрібної досконалості.

Він запропонував цілу систему заходів із поліпшення тварин, ставив в основу кормовиробництво, годівлю і утримання тварин, обгрунтував головну роль кормової бази у тваринництві, оптимальне поєднання галузей тваринництва і рослинництва, єдність організму і середовища, знайомив російську громадськість з практикою сільського господарства Англії, Данії, Німеччини, Голандії, Франції.

Перший в історії зоотехнік, який писав про свинарство, вплив різних кормів на якість м'яса і сала, довів необхідність і обгрунтував доцільність попередньої підготовки кормів до згодування, підкреслив значення їх різномаяття в раціоні. Цікаво писав про птахівництво – розведення індиків, курей, гусей, качок і голубів. Голубництво він вважав найбільш дешевою галуззю птахівництва. У галузі ветеринарної медицини обмежувався, головним чином, описом народних лікувань тварин.

Значення і цінність роботи М. Г. Ліванова у галузі тваринництва полягає в першу чергу в тому, що він не тільки об'єктивно описував стан, але і пропонував заходи до його поліпшення, навчав творчому пошуку, науково обгрунтовано мислити, активно вирішувати проблеми, брати на озброєння досягнення передової практики у галузі сільського господарства інших країн (особливо Англії), проводив пропаганду з впровадження нових культур, сортів, порід і вдосконалення сільськогосподарської практики, вважав, що в основі наукових положень лежить практика, а експеримент має лише допоміжне значення.

1794 року у Петербурзі виходить у світ його книга «Руководство к разведению и поправлению домашнего скота». Практично це був перший російський підручник із зоотехнії. 1799 року у Миколаєві виходить з друку друга його книга «О земледелии, скотоводстве и птицеводстве». У цій книзі він пише про значення тваринництва, його нерозривний зв'язок із землеробством, про необхідність глибокого вивчення порід у зв'язку з різними природно-кліматичними зонами і умовами Росії.

Михайло Георгійович Ліванов нагороджений орденом Святої Анни 2 ступеня. Почесне місце йому належить і у галузі геології, пошуках покладів мармуру, кам'яного вугілля, граніту на території України. Його роботи у галузі зоотехнії і агрономії заслуговують уваги і доброї пам'яті в сучасників.

Помер Михайло Георгійович Ліванов в глибокій бідності, 1800 року, не доживши рік до п'ятдесятиріччя. Похований на Миколаївському некрополі. Його могила не збереглася.

Проживав професор землеробства на сучасній вулиці Спаська (квартал Нікольська – Наваринська – Пушкінська), по сусідству з будинком Поджію. Цього будинку з п'ятьма вікнами, давно вже немає. У травні 2017 року, на площі перед головним навчальним корпусом Миколаївського національного аграрного університету, було відкрито пам'ятний знак Михайлу Георгійовичу Ліванову, людині, яка заклала фундамент аграрної освіти та науки на Миколаївщині.

Література про життя та діяльність

Ливанов (М. Г.) // Энцикл. словарь Брокгауз и Ефрон. – Томъ ХVІІа. – СПб., 1894. – С. 645.

Ліванов Михайло Георгійович // УРЕ. – 2-ге вид. – Київ, 1981. – Т. 6.– С. 163.

Ливанов Михаил Григорьевич : [биогр. справка] // Николаевцы. 1789 – 1999: энцикл. словарь. – Николаев, 1999. – С. 202.

Ліванов Михайло Григорович // Хто є хто на Миколаївщині. Видатні земляки. - Київ, 2005. - С. 11.

Губская, Т. Н. Ливанов Михаил Григорьевич (1751-1800) / Т. Н. Губская // Губская, Т. Н. Город мраморных ангелов : очерки / Т. Н. Губская. - Николаев : Изд-во Ирины Гудым, 2012. - С. 33.

Чепурненко, С. Унікальний симбіоз історії і сучасності - аграрного освіти та науки НАУ / С. Чепурненко, Н. Карпенко // Южная правда. - 2017. - N 57(25 мая). - С. 1, 2.

Web-ресурси

Ліванов Михайло Григорович (1751-1800) [Електронний ресурс] // Регіональний інформаційний портал «Прибужжя» : [веб-сайт]. - Режим доступу : <http://www.regportal.mk.ua/2012-03-21-12-12-30/850----1751-1800>, вільний. - Дата останнього доступу : 14.09.2017. - Загол. з екрану.

Ляшок Анатолій Кирилович

(Народився 1940 р.)

учений-фізіолог рослин, доктор біологічних наук

Біографічна довідка

Ляшок Анатолій Кирилович народився 29 листопада 1940 року в селі Степківка Первомайського району. У родині Ляшків було троє синів. Анатолій – найменший. Друга світова війна забрала батька. У Степківці Анатолій закінчив лише сім класів, а десятирічку – у селі Жовтневе. За спиною – полотняна торба з підручниками і харчами та сім кілометрів шляху. Були і ноги обморожені, і дні упроголодь. Але навчався хлопець легко. Особливо любляв математику. З відмінним атестатом закінчив школу. 1958 року вступив до Луганського гірничопромислового училища, яке теж закінчив з відзнакою. Перед ним – чудова перспектива: без вступних іспитів – у гірничий інститут. Та Анатолій відмовився і пішов працювати. 1961 року призвали хлопця до армії. Так Анатолій потрапив на службу на Байконур. Тут йому було все цікавим – і ракетна техніка, і люди, з якими довелося зустрічатися. Брав участь у запуску ракети з В. Терешковою, В. Биковським. Особисто був знайомий з С. Корольовим.

1964 року, після армії, поїхав до Білорусії, де вступив до сільгоспакадемії (м. Горки). Ліси, озера Білорусії здавалися юнакові раєм після Байконура. Навчався охоче. Ще будучи студентом, проводив наукові дослідження щодо засухостійкості рослин. Мав блискучі результати, які дивували професорів. Але останні говорили, що ця робота не є їхньою профільною. Це більше стосується півдня України.

1969 року Анатолій закінчив академію з дипломом із відзнакою за спеціальністю «Агрохімія і ґрунтознавство». Того ж року Анатолій Кирилович склав іспити до Одеського сільськогосподарського інституту на кафедрі «Біологія рослин». Професор інституту Іван Гадченко став учителем Анатолія і провідником молодого науковця на початкових стадіях. Були безсонні ночі, сумніви у правильності дослідів, дискусії у пошуках істини, розчарування і радість перемог.

У 1972–2007 роках Анатолій Кирилович Ляшок працював у Одеському селекційно-генетичному інституті УААН. 1972 року блискуче захистив кандидатську дисертацію та поєднався у шлюбі з чудовою дівчиною Галиною зі Степківки. Цього ж року він став кандидатом біологічних наук, молодшим науковим співробітником інституту, де

увесь час працював у відділі стійкості рослин. Робота в науці забирала всі сили та енергію. Працював до самозабуття – дружина навіть вечерю носила в лабораторію. Його вже знали в Японії, Африці, наукові доповіді читав в Угорщині, Польщі, Румунії, Болгарії, Німеччині.

1992 року захистив докторську дисертацію, у 1999-2003 роках – завідувач відділу стійкості рослин до абіотичних факторів, з 2003 року – головний науковий співробітник. За цей час було написано понад 80 статей, дві наукові монографії, 14 авторських свідоцтв на винахід, він співавтор-винахідник двох сортів ярого ячменю «Адапт» і «Прерія». Наукові дослідження Анатолія Кириловича: фізіологія стійкості сільсько-господарських рослин до впливу несприятливих гідротермічних чинників середовища, розроблення методів культивування рослин в умовах штучного клімату.

Коли вони з дружиною вийшли на пенсію, подалися до рідної Степківки. Анатолій Кирилович Ляшок працює з аграріями Первомайщини у плані захисту рослин від природних аномалій. Уже тут учений написав свою основну монографію, яку згодом видали у Києві.

Література про життя та діяльність

Бурлака, А. Степківського роду : [Ляшок Анатолій Кирилович - український учений-біолог] / Бурлака А. // Рідне Прибужжя. - 2013. – N 43(24 жовт.). - С. 15 : фот.

Web-ресурси

Ляшок Анатолій Кирилович [Електронний ресурс] // Енциклопедія сучасної України : [веб-сайт]. - Режим доступу : http://esu.com.ua/search_articles.php?id=57686, вільний. - Дата останнього доступу : 28.08.2017. - Загол. з екрану.

Мозолевський Борис Миколайович

(1936 – 1993)

історик, археолог, скіфолог, поет

Біографічна довідка

Мозолевський Борис Миколайович народився 4 лютого 1936 року в селі Миколаївка Веселинівського району на Миколаївщині в селянській родині. Батько загинув на фронті, мати виховувала Бориса сама. Після закінчення сільської школи-семирічки Борис став вихованцем при Одеській спецшколі військово-повітряних сил. Після розформування школи був

вихованцем однієї з частин ВМФ аж до вступу до військово-морського авіаційного училища в Єйську, яке не закінчив через дострокову демобілізацію.

Після демобілізації переїхав до Києва, де протягом майже 10 років працював кочегаром на заводі залізобетонних виробів і з 1958 року заочно навчався на історико-філософському факультеті Київського державного університету, який закінчив 1964 року.

Ще у школі проявився поетичний таланти Бориса, отже в Києві він продовжував писати вірші. Після закінчення університету працював з 1965 до 1968 року редактором у видавництві «Наукова Думка» у Києві, редагуючи видання археологічної тематики. Цього часу він ближче знайомиться з археологією і, в одній з експедицій, з видатним українським археологом О. І. Тереножкіним. Це знайомство на довгі роки пов'язало Б. Мозолевського з археологією.

Із 1969 до 1970 р. брав участь в експедиції, яка досліджувала Гайманову Могилу. В останній день Мозолевському повезло. Перед самим від'їздом він вирішив ще раз перевірити похоронну камеру і став ножом зачищати її стінки. Раптово, перед поглядом археолога з'явився тайник, в якому трьома горизонтальними рядами були укладені великі золоті і срібні вироби. Особливо вражали красою дві золоті ритуальні чаші, одну з яких прикрашало рельєфне зображення шести скіфів.

Тепер Мозолевській вже не міг зупинитися на досягнутому. Його рядки виявилися пророчими:

Я проб'юсь іще таранно
В світ, задивлений в красу,
Золотою пектораллю
Його небо потрясу!

Борис Миколайович мріяв зробити таку археологічну знахідку, якою би приголомшив весь світ. Сам він любив говорити: ляжу, мовляв, на курган, переночую, коні копитами б'ють, – ось там і будуть могильники із золотом і дорогоцінною зброєю. Він володів якимось надприродним чуттям на коштовності, що пролежали в товщах курганів сотні і тисячі літ. Недаремно його прозвали Українським Шліманом.

Скіфологи давно поглядали на найбільший в окрузі курган — Товсту Могилу. Але Товста Могила була трохи неправильної форми — її вершина зруйнувалася під час Другої світової війни. Курган знаходився в такому місці, що нікому не заважав і міг простояти ще декілька років. Але коли Борис Миколайович зійшов на курган, йому здався цокіт копит під землею. Археолог визнав це добрим знаком.

Одна з найважливіших дат у житті Бориса Миколайовича – це 21 червня 1971 року. Під час археологічних досліджень Товстої Могили

зроблено сенсаційну знахідку – багате скіфське поховання. Перша гробниця була місцем поховання молодої скіфської цариці. Її одяг і черевички буквально усювали великі і малі золоті пластини, а роль прикраси виконувала важка лита гривна із золота вагою 478,5 грами. Поряд з прахом жінки в маленькому саркофагу лежали останки дворічної дитини. В її узголів'ї стояли три мініатюрні срібні посудини для вина, а одяг був розшитий безліччю золотих бляшок.

Гробниця царя виявилася розграбованою ще в старовину. На підлозі похоронної камери безладно валялися золоті нашивні бляшки, гудзики від парадного убрання, фрагменти залізного панцира і купи керамічного бою. Проте дромос – коридор, який вів у гробницю, грабіжники не чіпали. Того визначного дня, 21 червня 1971 року, в дромосі працював сам Мозолевській. Під стінкою він знайшов сагайдака зі стрілами і, згрібаючи густий глиняний наплив, який покривав підлогу, відчув, що подряпав палець. Український Шліман обережно прибрав наплив і побачив, як блиснуло золото. То виявився тайник, в якому і знайшли казково красивий царський нагрудник, ту саму пектораль, про яку Мозолевській писав у віршах. Зроблене з чистісінького золота 958-ї проби, надзвичайний за своєю красою ювелірний виріб важив 1140 грамів! Одягнувши її на шию і замаскувавши старою тілогрійкою, Мозолевський інкогніто доставив безцінну знахідку до Києва. Всього в Товстій Могилі було знайдено чотири з половиною кілограми золотих виробів.

Того ж року він став молодшим науковим співробітником Інституту археології АН УРСР.

Після розкопок Товстої Могили Борис Мозолевський був визнаний одним з найавторитетніших дослідників скіфських курганів, і його досягнення ставлять в один ряд з розкопками гробниці Тутанхамона.

У 70-х роках Мозолевській розкопує Першу Завадську Могилу і курган Малий Чортомлик, в якому знаходить понад тисячу всіляких золотих виробів.

1979 року видавництво «Наукова думка» випустило його монографію «Товста Могила», прекрасно ілюстровану й художньо оформлену. 1980 року він блискуче захистив кандидатську дисертацію; тема якої – скарби з Товстої Могили. Із 1986 року і до кінця життя Борис Мозолевський працював завідувачем відділу, потім – сектору скіфської археології Інституту археології НАНУ. У ці роки він займався проблемами етногеографії Скіфії, паралельно проводячи польові дослідження. Останні

два роки працював над докторською дисертацією, яку так і не встиг завершити.

Борис Миколайович також не опублікував автобіографічну ліричну поему «Думу про степ». За нього це потім зробила його дружина, професійний редактор Віра Данилівна Мозолевська.

З іменем Бориса Мозолевського в українській археології пов'язано багато чудових відкриттів. Достатньо пригадати Хомину, Денисову, Завадську, Реп'яхувату, Товсту, Жовтокам'янську, Бабину, Водяну, Соболеву могили та інші кургани, дослідження Чортомлика, аби зрозуміти, що можна говорити про «епоху Мозолевського» у вітчизняному скіфознавстві. Борис Мозолевський опублікував 55 наукових та популярних досліджень, найвідоміші з них – монографії «Товста Могила» (1979р.), «Мелітопольський курган» (1990р.), «Скіфський степ» (1983р.).

Борис Мозолевський чудово поєднав у собі якості досвідченого дослідника археологічних пам'яток, умілого організатора експедицій, а також проникливого лірика, поета тонкої душі. Перші поетичні збірки вийшли російською мовою: «Начало марта» (1963), «Шиповник» (1967), «Зарево» (1971). Потім одна за одною збірки віршів українською: «Веретено» (1980), «Кохання на початку осені» (1985), «І мить, як вік» (1986) і найпопулярніша збірка «Дорогою стріли» (1991). 1971 року був прийнятий до Спілки письменників України. Видав 8 збірок поезій, лірично-прозову повість. Він був і поетом-особистістю, і вченим-особистістю. Особистістю талановитою, багатогранною, самодостатньою.

1991 року Борис Миколайович видав свою останню сенсацію. Його команда вела дослідження кургану Соболева Могила поблизу Нікополя, на півдні Дніпропетровської області. В кургані були знайдені золоті фігурні гривні в палець товщиною, інкрустовані золотом кубки, мечі і зброя з позолотою. Тоді ж Мозолевській сумно прорік: «скоро, хлопці, помру... А як помру, то спалите мене в таборі моєї експедиції і попіл серед каміння і дерев розвійте». Такий настрій не був випадковим. Під час розкопок Мозолевській розкрив гробницю жреця-енарея, згідно з легендою, одного з покараних богинею Астартою за грабіж її святилища. Археологи не раз помічали, що розкриття поховань енареїв тягне за собою цілу череду смертей.

Проте Мозолевській був повен нових планів. Він зумів визначити місцезнаходження легендарної Царської Могили, де похований Атей - наймогутніший з скіфських царів, загиблий в ході війни з Філіппом II - батьком Олександра Македонського.

Тим часом здоров'я Бориса Миколайовича стало швидко погіршуватися. Хвороба неухильно забиравала ученого. Друзі розказували,

що перед смертю він говорив: «мене тисне золото... Воно мене душить». І скаржився, що ночами у вікно до нього стукається відьма-жриця з Соболевої Могили.

Борис Миколайович Мозолевський помер від тяжкої хвороби 13 вересня 1993 року. Похований на Байковому цвинтарі у Києві. 1998 року на могилі споруджено пам'ятник. Слова з його останнього вірша, викарбувані на могильній плиті:

За добро, що робив я на світі,
За усі мої муки й жалі,
Я воскресну в тридцятім столітті
І пройдуся по коханій землі.

1993 року, незадовго до його смерті, об'єднаним рішенням Інституту археології НАН України та Київської Академії Євробізнесу Борисові Мозолевському було присуджено Міжнародний диплом «Золотий скіф», який він не встиг отримати.

9 червня 2016 року прийнято рішення «Про присвоєння імені Бориса Мозолевського Веселинівській районній гуманітарній гімназії». 2016 року у селищі Веселинове перейменовано полощу і вулицю Леніна на полощу і вулицю Бориса Мозолевського. Вулиця Бориса Мозолевського з'явилася у м. Вознесенську і в мікрорайоні Мала Корениха Заводського району міста Миколаєва.

Твори

Білі Сни : [вірші : для дітей дошк. віку] / Б. М. Мозолевський ; [упоряд. В. Мозолевська ; худож. І. Григор'єв]. - Київ : Власті, 2003. - 24 с. : іл.

Герри; Битва після переговорів; Балада про рідну пісню; Смерть Івана Сірка: [поезії] / Б. М. Мозолевський // Література рідного краю: посібник – хрестоматія.– Миколаїв, 2003. – С.106 – 110.

Товста Могила / Б. М. Мозолевський. – Київ : Наукова думка, 1979. – 251с.: іл.

* * *

Дід Мороз :[вірш]: Передріздвяна феєрія / Б. М. Мозолевський // Дніпро. – 2009. – №12.– С.105 – 106.

Дума про степ: лірична поема / Б. М. Мозолевський // Дніпро. – 1996. – №11 – 12. – С.6– 50.

Поклик степу: [поезії] / Б. М. Мозолевський //Літературна Україна. – 2006. – 9 лют. – С.5

Скіфський степ: [уривок з книги] / Б. М. Мозолевський // Культура і життя. – 2006. – №7– 8 (22 лют.). – С.3.

Снігопад : [вірш] / Б. Мозолевський // Малятко. - 2012. - N 12. - С. 2 : іл. кольор.

Степ. Учителю: [вірші] / Б. М. Мозолевський // Красназнавчий альманах. – 2006. – №1. – С.46.

Література про життя та діяльність

Борис Мозолевський: (1936 – 1993) // Література рідного краю: посібник – хрестоматія. – Миколаїв, 2003. – С.105.

Борис Мозолевський. Археолог, поет // Народжені Україною: меморіальний альманах. У 2-х т. : том II: Л – Я.– Київ, 2002. – С. 186 – 187.

Борис Мозолевський // Письменники Радянської України. 1917 – 1987: бібліогр. довідник.– Київ, 1988. – С. 15.

Мозолевский Борис Николаевич : [биогр. справка]// Николаевцы. 1789 – 1999: энцикл. словарь. – Николаев, 1999. – С. 231.

Мозолевський Борис Миколайович // Короткий довідник з історії України. – Київ, 1994 – С. 156.

Мозолевський Борис Миколайович, поет, археолог // Літературна Миколаївщина в особах: бібліогр. покажчик. – Миколаїв, 2001. – С.62.

Бойчук, С. Подарунок для коханої: глава 10 / С. Бойчук Шановні незнайомці: нариси. – Миколаїв, 2009. – С. 78 – 91: іл.

Веденеева, А. К. В. П. Скаржинский / А. К. Веденеева // Історія. Етнографія. Культура. Нові дослідження. V Миколаївська обласна краєзнавча конференція. – Миколаїв, 2004. – С. 17 – 19.

Власов, В. Скіфська пектораль / В. Власов, О. Данилевська // Власов В., Данилевська О. Визначні пам'ятки України. – Київ: Махаон-Україна, 2009. – С. 18 – 25: іл. – (Події і люди української історії)

Гузенко, Ю. І. До 70-річчя від дня народження нашого земляка Б. М. Мозолевського – історика, археолога, скіфолога, поета / Ю. І. Гузенко, В. П. Шкварець, Г. П. Шкварець // Історія. Етнографія. Культура. Нові дослідження. V Миколаївська обласна краєзнавча конференція. – Миколаїв, 2004. – С. 329 – 333.

Нізовський, А. Ю. Пектораль із Товстої Могили / А.Ю. Нізовський// Нізовський А.Ю. Сто великих реліквій і скарбів України. – Київ: Арій, 2009.– С. 236 – 240: ил. – (100 великих)

Низовский, А. Ю. Пектораль из Товстой Могилы / А.Ю.Низовский// Низовский А.Ю. Сто великих реликвий и сокровищ. – Москва: Вече, 2005. – С.272 – 276: ілюстр. – (Золотая колекція «100 великих»)

Поєма золотого саява: [21 червня 1971 року археолог і поет Б.Мозолевський знайшов скіфську пектораль] // Український календар–96. – Київ, 1995. – С. 195 – 196.

Попова, Г. Про взаємини та особисту дружбу з Б. М. Мозолевським у споминах А.В. Харлановича / Г. Попова, В. Шкварець // Краєзнавчий альманах. – 2006. – №1. – С.35 – 39.

Старовойт, Л. В. Духовний потенціал творчості Бориса Мозолевського / Л. В. Старовойт // Старовойт Л. В. Письменники Миколаївщини: літературно-критичні матеріали до курсу «Літературне краєзнавство»: навч. посібник. – Миколаїв, 2007. – С.108 – 116.

Стачко, В. Спомини про окремі штрихи з життя й діяльності Б.М.Мозолевського / В. Стачко // Краєзнавчий альманах. – 2006. – №1. – С. 44 – 46.

Харланович, А. Золоте відлуння пекторалі: (спогади про Бориса Мозолевського, археолога, поета, друга) / А. Харланович// Краєзнавчий альманах. – 2006. – №1. – С. 39 – 43.

Шкварець, В. Борис Миколайович Мозолевський; Історико-археологічна спадщина Бориса Мозолевського; Кілька новітніх зауваг до вивчення історико-археологічної спадщини Б. М. Мозолевського / В. Шкварець // Краєзнавчий альманах. – 2006. – №1. – С. 5 – 26.

Шкварець, В. Поетична та прозова творчість ученого, історика, археолога Бориса Миколайовича Мозолевського / В. П. Шкварець, Г.П.Шкварець // Краєзнавчий альманах. – 2006. – №1. – С. 27 – 35.

* * *

Дидыч, А. Скифская степь Бориса Мозолевского: к 65-летию со дня рождения николаевского археолога и поэта / А. Дидыч // Николаев. – 2001. – №3 – 4. – С. 61 – 63.

Загребельный А. Скифский царь: [о раскопках кургана Товстая Могила] / А. Загребельный // Вестник Прибужья. – 2011. – №28 (14 июля). – С.10.

Запорожченко, Г. Його любили боги Скіфії... : [вечір пам'яті Бориса Мозолевського] / Г. Запорожченко // Відкритий урок. – 2016. – N 7/8. – С. 7 : фот.

«Золотими» манівцями Скіфії: (до 75-ї річниці від дня народження Бориса Мозолевського) // Шкільна бібліотека. – 2011. – №1. – С. 17.

Кіпіані, В. Співець «кароокої Скіфії»: на світлу пам'ять Бориса Миколайовича Мозолевського / В. Кіпіані // Вечерний Николаев. – 1993. – 8 дек.

Кухар-Онишко, О. С. У пошуках Скіфії: нещодавно пішов з життя видатний археолог і поет Борис Мозолевський / О. С. Кухар-Онишко // Рідне Прибужжя. – 1993. – 4 груд.

Марущак, В. Перший археолог серед поетів і перший поет серед археологів / В. Марущак // Літературна Україна. – 2016. – N 4(4 лют.). – С. 4.

Мечь скифских царей: [о Б. Мозолевском и раскопках древних курганов, которые, как утверждают ученые, связаны с заклѣтиями] // Новое поколеніе. – 2003. – 29 окт. – С. 6.

Мирошниченко, Е. Борис Мозолевський: «Ще б книгу книг створити у безсонні, Іще б одну відкрити пектораль...» / Е. Мирошниченко // Южная правда. – 2016. – N 44(19 апр.). – С. 3.

Мозолевська, В. Пливе в печаль дорога пізня: до 70-річчя Бориса Мозолевського / В. Мозолевська // Літературна Україна. – 2006. – 9 лют. – С.1,4

Найденную золотую пектораль Борис Мозолевский прятал под старой телогрейкой // Николаевские новости. – 2016. – N 139(16 нояб.). – С. 8 : фот. – (Знаменитые николаевцы).

Нетудыхата, Т. Жертва скифского кургана: [Б. Мозолевский и пектораль] / Т. Нетудыхата // Южная правда. – 2003. – 30 окт. – С. 5.

Пам'ятні дати науки : [Борис Николаевич Мозолевский] // Школа Юного Вченого. – 2016. – N 1/2. – С. 6–7.

Рубан, В. Учёный и певец скифских степей: [70 лет со дня рождения Бориса Мозолевского] / В. Рубан // Южная правда. – 2006. – №22(25 февр.). – С.5.

Рубан, В. Я памятник воздвиг / В. Рубан // Южная правда. – 2006. – №71(30 июня). – С.5.

Тупайло, С. Співець українського степу: (до 70-річчя Бориса Мозолевського) / С. Тупайло // Рідне Прибужжя. – 2006. – 18 лют. – С.3.

Філіпчук, Н. «Чому я, мамо, таким вродився? Всі кулі світу ідуть крізь мене»: Фамільні мемуари / Н. Філіпчук // Голос України. – 2009. – 21 січня. – С. 14 – 15.

Христова, Н. К нему благоволили боги Скифии : [исследователь скифских археологических памятников Борис Николаевич Мозолевский] / Н. Христова // Вечерний Николаев. – 2016. – N 16(13 февр.). – С. 1,3 : фот.

Череватенко, Л. Борис Мозолевський: «Люблю тебе, гіркий мій степе» / Л. Череватенко // Рідне Прибужжя. – 2008. – №70(24 черв.). – С.3.

Череватенко, Л. «Степе мій полиновий і тирсовий...»: [про творчість Б. Мозолевського] / Л. Череватенко // Дніпро. – 1996. – №11–12. – С.4 – 6.

Черкаська, Г. Поет, шукач скарбів і волі / Г. Черкаська // Голос України. – 2014. – N 229. – С. 12.

Чинаев, А. Скифское золото украинского Шлимана: [к 75-летию Бориса Мозолевского] / А. Чинаев // Южная правда. – 2011. – №11(1 лют.). – С. 2.

Шкварець, В. Мозолевський Борис Миколайович (1936 – 1993) / В.Шкварець // Історія України. – 2010. – №6 – 7(лютий). – С. 36-40.

Шпак, В. Кочегар, який прославив Україну : 45 річчя знайдення

Образцов Володимир Миколайович

(1874 – 1949)

вчений-транспортник

Біографічна довідка

Образцов Володимир Миколайович народився 18 червня 1874 року в Миколаєві, де й пройшли його дитячі та учнівські роки. Середню освіту отримав у Миколаївській гімназії, яку закінчив із золотою медаллю. 1892 року за конкурсним екзаменом В. М. Образцова прийнято до Петербурзького інституту шляхів сполучення (нині Санкт-Петербурзький університет шляхів сполучення). У цьому закладі молодий В. М. Образцов глибоко і всебічно, з великою зацікавленістю вивчав інженерно-будівельну справу. Ще студентом він розробив низку проектів, які вирізнялися оригінальністю й новаторством, зокрема проект, за яким споруджено дамбу і водозлив для водопостачання станції Казанчики. За цей проект майбутній вчений отримав премію інституту. Після закінчення інституту з 1897 року В. М. Образцов працював на будівництві Московсько-Віндавської залізниці, інженером на Миколаївській, Московсько-Курській, а пізніше на Московсько-Ярославльській залізницях. Вже тоді молодого інженера все більше цікавила проблема проектування, переобладнання і будівництва станцій та вузлів залізничної галузі – найвідсталішої на той час і такої, що не мала наукової бази. Такий стан справ значно ускладнював експлуатаційну роботу залізниць. Поряд із практичною діяльністю Володимир Миколайович розпочав активну науково-дослідну роботу.

Ранні теоретичні праці В. М. Образцова дістали поширення, вони стали своєрідним посібником для інженерів при проектуванні залізничних станцій та вузлів і зробили його автора відомим у залізничних колах.

З 1901 року В. М. Образцов паралельно з інженерною діяльністю викладав у Московському інженерному училищі. Брав участь у подіях 1905 року, за що був звільнений зі служби на державних залізницях. Лише в 1913 році його запросили на посаду консультанта при будівництві ряду залізничних станцій. 1907 року з ініціативи В. М. Образцова в

Москві було відкрито середнє будівельне училище, на базі якого пізніше організували Московський інженерно-будівельний інститут (МІСД).

Після 1917 року В. М. Образцов займав відповідальні посади в Наркоматі шляхів сполучення, паралельно вів наукову роботу. В 1919-1922 роках – професор Московського інституту цивільних інженерів. В 1923-1949 роках керував Московським інститутом залізничного транспорту, одночасно в 1935-1940 роках очолював Всесоюзний НДІ залізничного транспорту в Москві. 1934 року В. М. Образцову було присвоєно вчену ступінь доктора технічних наук, а 1935 року він отримав звання заслуженого діяча наук. Володимир Миколайович брав активну участь у розробці ідеології дитячих залізниць, з 1936 року – голова Ради сприяння будівництва дитячих залізниць. З січня 1939 року і до останніх днів очолював секцію по науковій розробці проблем транспорту Академії наук СРСР, в 1939-1945 роках – член Президії АН СРСР. З 1946 року – член Президії академічної Ради по вивченню виробничих сил СРСР.

Під час Другої світової війни Володимир Миколайович на свої заощадження придбав літак Як-1 та подарував його льотчику-винищувачу, Герою Радянського Союзу О. Лавренову.

Помер Володимир Миколайович Образцов 28 листопада 1949 року. Похований на Новодівичому кладовищі Москви.

Нагороди Володимира Миколайовича Образцова: три ордена Леніна, Сталінські премії (1942, 1943 рр.), чотири ордени і медалі. Основні його праці присвячені проблемам проектування залізничних станцій та вузлів, організації планування сортувальної роботи на мережі залізниць, а також питанням взаємодії служб залізниці та різних видів транспорту між собою. Він є основоположником науки про проектування станцій і вузлів. В. М. Образцов приймав активну участь у спорудженні Московського метрополітену, а також у проектуванні і будівництві транспортних споруд в Магнітогорську, Волгограді, Баку, Свердловську та Ташкенті.

Його ім'я в 1949-2012 роках носив Миколаївський технікум залізничного транспорту (нині Миколаївський коледж транспортної інфраструктури Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна), до 1992 року Ленінградський інститут інженерів залізничного транспорту.

У Миколаєві на будинку № 4 по вулиці Соборній, де народився Володимир Миколайович Образцов, було встановлено меморіальну бронзову дошку (на жаль втрачена 2010 р.). До 100-річчя від дня народження академіка В. М. Образцова 3-тя Піщана вулиця 1974 року

була перейменована на вулицю Образцова.

Література про життя та діяльність

Образцов Владимир Николаевич // БСЭ. – 3-е изд. – Москва, 1974. – Т. 18. – С. 219.

Образцов Володимир Миколайович // УРЕ. – 2-ге вид. – Київ, 1982. – Т. 7. – С. 464-465.

Образцов Владимир Николаевич : [биогр. справка] // Николаевцы. 1789 – 1999: энцикл. словарь. – Николаев, 1999. – С. 248.

Шитюк, М. М. Образцов Володимир Миколайович / М. М. Шитюк, Є. Г. Горбуров, К. Є. Горбуров // Шитюк, М. М. Слава і гордість Миколаївщини : навч. посіб. / М. М. Шитюк, Є. Г. Горбуров, К. Є. Горбуров. – Миколаїв : Шамрай П. М., 2012. – С. 192-194.

* * *

Академик Образцов купил самолет Як-1 и воспитал сына - директора Московского кукольного театра // Николаевские новости. - 2015. - N 151(16 дек.). - С. 8 : фот.

Web-ресурси

Образцов Володимир Миколайович: біографія [Електронний ресурс] // people.su : Цікаві історії про відомих особистостей, біографії, гумористичні оповідання, фото і відео : [веб-сайт]. - Режим доступу : <http://www.people.su/ua/81787>, вільний. - Дата останнього доступу : 15.09.2017. - Загол. з екрану.

Образцов, Владимир Николаевич [Электронный ресурс] // Ртищевская краеведческая энциклопедия : [веб-сайт]. - Режим доступа : <http://wikirtishchevo.shoutwiki.com/wiki/%D0%9E%D0%B1%D1%80%D0%B0%D0%B7%D1%86%D0%BE%D0%B2,%D0%92%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B8%D0%BC%D0%B8%D1%80%D0%9D%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B0%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D1%87>, свободный. - Дата последнего доступа : 16.09.2017. - Загол. с экрана.

Пантусов Микола Миколайович

(1849 – 1909)

сходознавець широкого профілю, археолог, історик, географ , фольклорист, лінгвіст, нумізмат, етнограф

Біографічна довідка

Пантусов Микола Миколайович народився 11 травня 1849 року в Миколаєві. Його батько Микола Васильович – флотський офіцер, капітан I рангу. Всього в родині Пантусових з'явилося на світ 8 дітей. Батьки дали йому прекрасну освіту. Микола Миколайович закінчив гімназію в Санкт-Петербурзі зі срібною медаллю, 1871 року – факультет східних мов Санкт-Петербурзького університету по арабсько-персько-турецько-татарському розряду, з золотою медаллю за дипломний твір про географічну літературу арабів. Микола Пантусов мав право залишитися в університеті для підготовки до професорського звання на кафедрі історії Сходу. Працьовитість, видатні успіхи в навчанні могли б забезпечити йому блискучу кар'єру в науці. Але Микола Миколайович Пантусов вибрав інший шлях: теоретичні знання, набуті в університеті, застосувати на практиці. 1872 року він поїхав працювати в Туркестанський край.

Протягом 36 років поєднував службу чиновника з науковими заняттями, займаючи різні посади: керував роботою адміністративних комісій, з'їздів казахських біїв, навчальних закладів, бібліотек, друкарень, був членом Туркестанського і Семирічинського статистичних комітетів. Брав участь у Кокандському поході. У 1880-ті роки був начальником Кульджинської канцелярії, де став засновником школи перекладачів з тюркських мов. 1889 року М. М. Пантусов став дійсним членом Московського археологічного товариства, а 1895 року був обраний членом-кореспондентом Імператорської археологічної комісії, членом-співробітником Імператорського Російського археологічного товариства (з 30 жовтня 1866 р.), членом-кореспондентом (з 9 квітня 1886 р.), потім діючим членом Імператорського Московського археологічного товариства.

Микола Миколайович Пантусов цікавився історією і побутом народів Центральної Азії, активно займався збором і вивченням східних стародавнинних рукописів, пам'яток давнини, археологією, етнографією, фольклористикою та географією, цікавився питаннями нумізматики, вивчав узбецьку, казахську та інші мови. Особливий інтерес виявляв до вивчення наскельних малюнків і написів, до їх розшифровки.

М. М. Пантусов був багаторічним і невтомним постачальником пам'яток старовини науковим товариствам і музеям країни. За працю про пісні таранчів М. М. Пантусов був нагороджений малою золотою медаллю Імператорського Російського географічного товариства.

Микола Миколайович був відомим орієнталістом, видав декілька цінних досліджень з історії Середньої Азії. Залишив велику кількість праць. Роботи Пантусова цінні ще й тим, що багато археологічних пам'яток не збереглися до наших днів, були зруйновані або природними катаклізмами, або людиною.

М. М. Пантусов 1908 року вийшов у відставку і відразу переїхав до Миколаєва. 7 червня 1909 року Микола Миколайович Пантусов помер. Його смерть залишилася загадкою. Одні стверджують, що Микола Миколайович захворів у Криму на тиф і помер, інші, що в Криму він прогулювався зі своїм племінником, а потім був знайдений убитим на залізничних путях. М. М. Пантусов був привезений у Миколаїв у закритій труні і похований у сімейному склепі Пантусових на Миколаївському некрополі біля храму Всіх Святих.

І хоча наш земляк віддав свої знання, сили, душевну енергію іншим народам – це привід особливо пишатися предком, якого народила наша земля. В Миколаївській обласній універсальній науковій бібліотеці ім. О. Гмирьова зберігаються 12 книг, автором яких є Микола Миколайович Пантусов.

Кращим доказом плідної діяльності Миколи Миколайовича Пантусова на службовому поприщі служить безліч орденів російських, бухарських, перських і китайських, якими була прикрашені його груди, а також почесні відгуки і навіть найвищі подяки і подарунки, отримані ним за старанну службу.

Література про життя та діяльність

Пантусов (Н. Н.) // Энцикл. словарь Брокгауз и Ефрон. – Томъ XXIIа. – СПб., 1897. – С. 710.

Пантусов Николай Николаевич : [биогр. справка] // Николаевцы. 1789 – 1999: энцикл. словарь. – Николаев, 1999. – С. 256.

Горбуров, Е. Г. Николай Николаевич Пантусов : вехи жизни известного земляка / Е. Г. Горбуров, К. Е. Горбуров, Т. В. Серебрякова. - Николаев : Изд-во ЧП Шамрай П. Н., 2016. - 104 с. : ил.

Губская, Т. Н. Пантусов Николай Николаевич (1849-1909) / Т. Н. Губская // Губская, Т. Н. Город мраморных ангелов : очерки / Т. Н. Губская ; литер. ред. Н. М. Христова ; предисл. А. А. Желобовского. - Николаев : Изд-во Ирины Гудым, 2010. - С. 154-156.

Шитюк, М. М. Пантусов Микола Миколайович / М. М. Шитюк, Є. Г. Горбуров, К. Є. Горбуров // Шитюк, М. М. Слава і гордість Миколаївщини : навч. посіб. / М. М. Шитюк, Є. Г. Горбуров, К. Є. Горбуров. – Миколаїв : Шамрай П. М., 2012. – С. 195-197.

* * *

Полуева, Л. Собираю историю по крупицам : [презентация книги "Николай Николаевич Пантусов. Вехи жизни известного земляка"] / Л. Полуева // Родной причал. - 2017. - N 14(5 апр.). - С. 1 : фот.

Смерть археолога Пантусова связывают с сирийскими надгробиями, которые он снимал с погоста // Николаевские новости. - 2017. - N 2(4 янв.). - С. 8. - (Знаменитые николаевцы).

Христова, Н. Спустя сто лет: расследование продолжается : [в издательстве Павла Шамрая увидела свет новая книга о нашем земляке "Николай Николаевич Пантусов"] / Н. Христова // Вечерний Николаев. - 2016. - N 71(2 июня). - С. 3 : фот.

Web-ресурси

Николай Николаевич Пантусов (1849-1909) [Электронный ресурс] : Электрон. копия текст. данных. - Режим доступа : <http://oaji.net/articles/2017/294-1505251684.pdf>, свободный. - Дата последнего доступа : 18.09.2017. - Загол. с экрана.

Самойлович Данило Самійлович (1742 – 1805)

вчений, лікар, епідеміолог, засновник першого в Україні наукового медичного товариства

Біографічна довідка

Самойлович Данило Самійлович (справжнє прізвище – Сушковський) народився 22 грудня 1742 року в селі Янівка (нині село Іванівка Чернігівського району Чернігівської області) у родині бідного священика. Перші знання Данило Сушковський отримав в місцевій янівській школі, потім у Чернігівському колегіумі. Закінчивши колегіум, він у 1756-1761 рр. навчався у Київській академії, при вступі до якої змінив своє справжнє прізвище на Самойлович. У 1761-1765 рр. навчався у Петербурзькій адміралтейській шпитальній школі, як спеціально відібраний зі студентів Київської академії.

1767 року Данило Самойлович дістав звання лікаря. Деякий час очолював першу в Росії жіночу венерологічну лікарню. З 1768 року служив в армії, брав участь у Російсько-турецьких війнах (1768-1774, 1787-1791 рр.). Саме під час війни вперше зіткнувся з чумою. Першим у світі встановив, як передається чума, довів її контагіозність, запропонував щеплення ослабленою вакциною, заклав основи власної системи протичумних заходів і успішно їх застосовував. Данило Самойлович переконався, що чума – це інфекційна хвороба, та запропонував різні засоби дезінфекції речей хворих на чуму, зокрема одягу, прищепив собі заражений матеріал, взятий від людини, яка одужувала після захворювання чумою.

Відтоді почалося світове визнання Д. Самойловича як видатного вченого-епідеміолога. 1776 року на власні кошти поїхав на навчання до Страсбурзького, а згодом – до Лейденського університету, де 1780 року захистив докторську дисертацію. Першим з лікарів Російської імперії опублікував за кордоном не тільки докторську дисертацію, а й декілька своїх розвідок, у яких висунув деякі нові пропозиції у сфері профілактики, діагностики та лікування чуми. За свої досягнення Данило Самойлович був обраний членом Паризької, Марсельської, Тулузької, Діжонської, Мангеймської, Турінської, Падуанської та інших (загалом 13-ти) хірургічних академій, а також Російської медичної колегії. До 1783 року за кордоном Д. Самойлович вивчав організацію медичної справи та вищої медичної освіти, маючи на меті все краще перенести на батьківщину.

1784 року Данила Самойловича запросили для ліквідації чуми в Херсоні, призначивши його головним лікарем Катеринославського намісництва і фактично керівником медичної справи всього півдня України. До кінця життя діяльність Д. Самойловича була пов'язана безпосередньо з Україною. 1784-1799 рр. він керував боротьбою проти чуми в Кременчуці, Єлисаветграді, Одесі та в Криму. У липні 1784 року заснував «Собрание медицинское в Херсоне», яке було першим медичним науковим товариством в Україні.

13 серпня 1787 року почалася друга російсько-турецька війна. Самойлович в цей час був дивізійним лікарем у складі військ Суворова. У знаменитій Кінбурнській битві Суворов був двічі поранений – в груди і в руку. Самойлович, ризикуючи життям, прямо на полі бою надав йому першу медичну допомогу. Це врятувало життя чудовому полководцю.

1787-1789 рр. Данило Самойлович – керівник Богоявленського (Вітовського) військового шпиталю (нині Корабельний район м. Миколаєва). Самойлович був першим вітчизняним лікарем, який запропонував лікувати солдат у прифронтових лазаретах. У

Богоявленському госпіталі з липня 1788 року по травень 1790 року під керівництвом Д. С. Самойловича лікувалося 16000 хворих і поранених. Біля госпіталю вченим був розбитий великий аптечний сад, де вирощували лікарські рослини, необхідні для лікування хворих.

1793 року Д. С. Самойловича призначено Головним карантинним лікарем. За час перебування на цій посаді Самойлович шість разів зустрічався з епідемією чуми і успішно ліквідував її. Його працю було високо оцінено. 1796 року Данило Самойлович отримав орден Св. Володимира IV ступеня, 1797 року – чин статського радника, який прирівнювався до військового звання полковника, а через два роки – дійсного статського радника, що відповідало генеральському чину.

3 грудня 1800 року Данила Самойловича призначено інспектором (керівником) Чорноморської лікарської управи в місті Миколаєві, де він і працював останні роки життя. У Миколаєві невтомний епідеміолог підвів підсумок багаторічної наукової та практичної діяльності по боротьбі з чумою. У друкарні Миколаївського штурманського училища вийшли його книги. В кінці січня 1805 року Д. Самойлович, повернувшись з чергової інспекційної поїздки, тяжко захворів. Д. С. Самойлович помер у Миколаєві 20 лютого 1805 року.

У місті Миколаєві 1968 року, на головній алеї лікарні у Лісках, до 225-річчя з дня його народження вченого, встановлено бюст на згадку про видатного лікаря Миколаєва. На кам'яному постаменті напис: «Д. С. Самойлович. 1743 – 1805 гг.».

У Корабельному районі міста (колишня Вітовка), де свого часу жив і трудився відомий епідеміолог, сьогодні є вулиця, названа його ім'ям. Вона перетинає проспект Богоявленський, на розі з яким розмістилася районна лікарня. Біля головного входу на високому постаменті встановлено бюст з написом: «Ученый-медик Д. С. Самойлович 1744 – 1805 гг.».

Література про життя та діяльність

Самойлович (Д. С.) // Энцикл. словарь Брокгауз и Ефрон. – Томъ XVIIIа. – СПб., 1900. – С. 214.

Самойлович Данило Самійлович // УРЕ. – 2-ге вид. – Київ, 1983. – Т. 10. – С. 14.

Самойлович Данила Самойлович : [біогр. справка] // Николаевцы. 1789 – 1999: энцикл. словарь. – Николаев, 1999. – С. 295-296.

Данило Самойлович. Учений, лікар, епідеміолог // Народжені Україною: меморіальний альманах. У 2-х т. : том II: Л – Я. – Київ, 2002. – С. 450 – 451.

Самойлович Данило Самойлович // Хто є хто на Миколаївщині. Видатні земляки. - Київ, 2005. - С. 10.

Кісельов, А. Ф. Життя і діяльність першого лікаря Миколаївщини - сина Вітчизни Д. С. Самойловича (1744-1805 рр.) : [монографія] / А. Ф. Кісельов, В. І. Ключко. - Миколаїв : МДУ, 2004. - 60 с. : іл.

Кухар-Онышко, Н. А. Данило Самойлович и развитие здравоохранения в Николаеве : очерк / Н. А. Кухар-Онышко. - Николаев : Изд-во Ирины Гудым, 2010. - 48 с. : ил. - (Легендарные имена).

* * *

Горбуров Е. Медали в честь медиков и связанные с ними истории : [в честь 225-летия со дня рождения Данилы Самойловича] / Е. Горбуров // Вечерний Николаев. - 2017. - № 60(1 июня). - С. 4 : фот. - (К 80-летию образования Николаевской области).

Иванов, С. Борец с чумой : [новая книга о Д. Самойловиче из серии книг "Легендарные имена" вышла в издательстве Ирины Гудым] / С. Иванов // Наш город. - 2010. - №23(9 июня). - С. 9.

Федоренко, Т. А. Данил Самойлович Самойлович - "величайший благодетель человечества" / Т. А. Федоренко // Страна знаний. - 2015. - № 10. - С. 2-6.

Web-ресурси

Данило Самойлович [Електронний ресурс] // Українці в світі : [веб-сайт]. - Режим доступу : <http://www.ukrainians-world.org.ua/peoples/10298d643d207d70/>, вільний. - Дата останнього доступу : 18.09.2017. - Загол. з екрану.

Самойлович Данило Самійлович [Електронний ресурс] // Герої України : [веб-сайт]. - Режим доступу : <http://heroes.profi-forex.org/ua/samojlovich-danilo-samijlovich>, вільний. - Дата останнього доступу : 18.09.2017. - Загол. з екрану.

Самойлович Данило Самійлович (1742-1805) [Електронний ресурс] // Регіональний інформаційний портал «Прибужжя» : [веб-сайт]. - Режим доступу : <http://www.regportal.mk.ua/2012-03-21-12-12-30/848-----1742-1805>, вільний. - Дата останнього доступу : 18.09.2017. - Загол. з екрану.

Риженко, А. Данило Самійлович – академік 12 європейських академій [Електронний ресурс] / А. Риженко // Хвиля Десни : [веб-сайт]. - Режим доступу : http://www.hvilya.com/blog/danilo_samojlovich_akademik_12_evropejskikh_akademij/2013-01-10-790 вільний. - Дата останнього доступу : 18.09.2017. - Загол. з екрану.

Самойлович (Сушковский) Данила Самойлович (1744-1805) [Електронний ресурс] // Самойловичи : [веб-сайт]. - Режим доступа :

Сапегін Андрій Опанасович
(1883-1946)

ботанік, цитолог, генетик, селекціонер

Біографічна довідка

Сапегін Андрій Опанасович народився 11 грудня 1883 р. у м. Вознесенську на Миколаївщині у сім'ї робітника. 1902 року із золотою медаллю закінчив гімназію і поступив до Петербурзького лісного інституту. А вже через рік у матеріалах Товариства дослідників природи при Харківському університеті вийшла друком його перша стаття про встановлений ним новий вид *Ceratophyllum tanaiticum*. Це дослідження дозволило встановити новий вид гололисника. Життєві обставини змусили його продовжити навчання на природничому відділенні фізико-математичного факультету Новоросійського університету (нині – Одеський національний університет імені І. І. Мечникова). 1905 року, після закінчення університету, залишився працювати у ньому : з 1910 року – доцент, у 1917-1922 рр. – професор.

У 1910-1911 рр. А. О. Сапегін був відряджений за кордон у Німеччину, Швецію, Австрію. У грудні 1911 р. у Новоросійському університеті захистив магістерську дисертацію «Мохи гірського Криму», яка стала першою у нашій країні класичною роботою із систематики, екології та географії мохоподібних і одержав звання приват-доцента ботаніки Новоросійського університету.

1912 р. Одним з перших у Росії почав читання курсу генетики і організував цитологічний практикум в Одеському університеті. 1914 р. його праця «Дослідження індивідуальності пластиди» була представлена на захист, як докторська дисертація. У 1917-1923 рр. велике значення А. О. Сапегін приділяв дослідженням в галузі генетики й селекції рослин.

1918 року Андрій Опанасович перейшов на роботу до Одеського сільськогосподарського інституту, де працював на посаді професора, керівника науково-дослідної роботи кафедри рослинництва, а в 1926-1928 рр. – кафедри генетики.

Одночасно з 1923 року працював директором Одеської сільськогосподарської дослідної станції, а з 1928 року – директором новоутвореного Селекційно-генетичного інституту.

У наступні роки він одержав цінні сорти ярої пшениці, відомі під назвами Одеська-3 і Одеська-4. Ним була розпочата селекція ярого ячменю на Півдні України (сорт Палладіум-32).

1926 року українською та російською мовами було видано підручник для сільськогосподарських вузів «Загальна методика селекції сільськогосподарських рослин», автором якого був А. О. Сапегін. Результати всіх своїх дослідів він піддавав математичній обробці. Підсумкове значення цих наслідків викладено у підручнику «Варіаційна статистика» (1929 р.), який перевидавався шість разів.

1929 року Андрія Опанасовича обрано дійсним членом АН УРСР. Він очолював відділ генетики та селекції рослин Інституту ботаніки АН УРСР.

Широко відомі багаторічні генетичні та цитологічні дослідження гібридів пшениці. Одним з перших застосував онізуюче опромінення з метою одержання штучних мутацій узернових культур та використання їх у селекції.

Розробив теорію органогенезу, основні положення якої увійшли як розділ у методику біологічних досліджень сільськогосподарських культур. Застосував метод варіаційної статистики для визначення точності дослідів, вивів ряд відомих сортів озимої пшениці (Кооператорка, Земка, Степнячка), сорт ярої пшениці Одеська 4, ячмінь 32 та інше.

У 1933-1944 роках А. О. Сапегін працював на керівних посадах в Інституті генетики АН СРСР. З початком війни, в липні 1941 року Андрія Сапегіна було евакуйовано з майже 400-ми академіками, членами-кореспондентами та іншими науковими працівниками Академії наук УРСР до Уфи, столиці Башкирії.

З 1944 року і до кінця життя А. О. Сапегін очолював Інститут ботаніки АН УРСР.

За свою працю він неодноразово одержував премії, дипломи та медалі, почесні грамоти. 1943 року за досягнення у розвитку науки йому присвоєно звання заслуженого діяча науки УРСР. Андрій Опанасович нагороджений кількома орденами і медалями.

Помер Андрій Опанасович Сапегін 8 квітня 1946 року у Києві.

А. О. Сапегін – автор понад 80 наукових праць із питань флористики, цитології, генетики, селекції сільськогосподарських рослин.

Для увічнення пам'яті видатного вченого Рада Міністрів України ухвалила присвоїти його ім'я відділу генетики та селекції рослин Інституту ботаніки АН УРСР,

засновником і керівником якого був Андрій Опанасович, а також широко видати його праці. 1974 року, в Києві, на фасаді будинку Інституту ботаніки АН УРСР по вулиці Рєпіна (нині Терещенківська), 2, Андрію Сапегіну встановлено бронзову меморіальну дошку.

Література про життя та діяльність

Сапегін Андрій Опанасович // УРЕ. – 2-ге вид. – Київ, 1983. – Т. 10.– С. 30.

Сапегин Андрей Афанасьевич : [биогр. справка] // Николаевцы. 1789 – 1999: энцикл. словарь. – Николаев, 1999. – С. 297.

Бойчук, С. Пионер в генетике и селекции : [Андрей Афанасьевич Сапегин] / С. Бойчук // Южная правда. - 2014. - N 3(11 янв.). - С. 3 : фот.

Web-ресурси

Сапегін Андрій Опанасович (1883-1946) [Електронний ресурс] // Регіональний інформаційний портал «Прибужжя» : [веб-сайт]. - Режим доступу : <http://www.regportal.mk.ua/2012-03-21-12-12-30/847----1883-1946>, вільний. - Дата останнього доступу : 18.09.2017. - Загол. з екрану.

Підпала, О. В. Академик А. О. Сапегін – фундатор наукових основ селекції рослин : до 125-річчя від дня народження [Електронний ресурс] / О.В. Підпала, В.А. Кунах // Вісн. укр. тов-ва генетиків і селекціонерів. 2008, том 6, № 2. - Електрон. версія друк. вид. - Режим доступу : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/18836/22-Pidpala.pdf?sequence=1>. - Дата останнього доступу : 18.09.2017. - Назва з екрану.

Апостол, М. В. Андрій Опанасович Сапегін – фундатор основ наукової селекції на Півдні України [Електронний ресурс] / М. В. Апостол. - Електрон. текст. дані . - Режим доступу : <http://inb.dnsgb.com.ua/2014-2/3.pdf>. - Дата останнього доступу : 18.09.2017. - Назва з екрану.

Станко Володимир Никифорович

(1937 – 2008)

історик, етнолог, археолог

Біографічна довідка

Станко Володимир Никифорович народився 19 лютого 1937 року в с. Матвіївка (мікрорайон міста Миколаєва). 1955 року вступив на історико-філологічний факультет Ростовського

державного університету, з III-го курсу продовжив навчання на історичному факультеті Одеського державного університету ім. І. І. Мечникова (нині Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова).

Під час навчання Володимир Никифорович розпочав займатися античною історією й археологією, а в палеолітичній експедиції він визначив свої наукові інтереси в розробці питань первісної археології та давньої історії. Після закінчення Одеського університету в 1960 р. В. Н. Станко працював науковим співробітником, а потім – заступником директора Одеського державного археологічного музею. 1965 року Володимир Никифорович вступив до аспірантури Інституту археології АН УРСР (м. Київ), яку достроково закінчив 1967 року, захистивши кандидатську дисертацію за темою «Мезоліт Північно-Західного Причорномор'я». 1968 року В. Н. Станко повернувся в Одесу і працював старшим викладачем, доцентом кафедри історії стародавнього світу та середньовіччя історичного факультету Одеського державного університету імені І. І. Мечникова. Він викладав загальний курс історії первісного суспільства, основи археології та основи етнографії, а також читав спецкурси і проводив спецсемінари з первісної історії та археології.

Одночасно з викладацькою діяльністю В. Н. Станко проводить розкопки мезолітичного поселення Мирне (Кілійський р-н Одеської обл.). Саме під час розкопок перевірялись теоретичні надбання попередніх років, накопичувались матеріали для нових оригінальних реконструкцій та висновків, розв'язувались загальнотеоретичні питання з палеоекології, палеоекономіки, палеосоціології мезолітичного населення Степової України. Отримані результати були покладені в основу докторської дисертації «Проблема мезоліту степів Північного Причорномор'я», яку захистив 1983 року в Києві.

1976 року Володимир Никифорович Станко перейшов до Інституту археології АН УРСР, в структурі якого за його ініціативою було створено Відділ археології Північно-Західного Причорномор'я в Одесі, який він очолював до 1989 року. Основним науковим завданням Відділу стала організація та проведення охоронних робіт на новобудовах Одеської області. Матеріали нових експедицій дали можливість співробітникам Відділу підготувати і опублікувати сім монографій і п'ять збірників наукових праць, а також захистити на цих матеріалах вперше в Одесі дві докторські і сім кандидатських дисертацій зі спеціальності «Археологія».

1978 року В. Н. Станко розпочав розкопки пізньопалеолітичних пам'яток в долині р. Бакшали. Ці розкопки разом з розкопками поселення Мирне отримали всесвітнє визнання. Дослідження таких пам'яток первісної археології, зокрема археології палеоліту (Анетівка-I і II,

Івашково) і мезоліту (Мирне, Білолісся, Гіржеве), палеоекономіки, палеоекології, давньої історії, етнології дали можливість В. Н. Станко вперше в історіографії розробити нові методики вивчення пам'ятників кам'яної доби, схеми комплексного аналізу структури мезолітичного соціуму. Головним принципом його праць стало використання археологічних джерел у відновленні картин історичного минулого.

1989 року В. Н. Станко повернувся до Одеського університету, де в повній мірі проявилися його організаторські здібності та високий рівень підготовки. Уже через рік істориком було присвоєно звання професора.

У 1993 році на історичному факультеті він створив і очолив кафедру археології та етнології України, а протягом 1994-2003 рр. був деканом цього факультету. Під час роботи на історичному факультеті за ініціативою В. Н. Станко було відроджено етнологічну тематику, відкриті нові спеціальності «Археологія» та «Етнологія». При кафедрі було створено лабораторію, де студенти мали можливість працювати з матеріалами археологічних експедицій. Саме завдяки зусиллям професора В. Н. Станко в 1996 році створена Спеціалізована вчена рада із захисту кандидатських, а з 1999 р. докторських дисертацій за спеціальностями «Історія України» та «Всесвітня історія», головою якої він був до 2004 р.

2004 року Володимир Никифорович Станко повернувся до Миколаєва, де працював на історичному факультеті Миколаївського державного університету ім. В. О. Сухомлинського (нині – Миколаївський національний університет ім. В. О. Сухомлинського) на посаді професора кафедри історії України. Він розробив документальну базу, створив і очолив Лабораторію археології та етнології при науковому відділі університету на базі історичного факультету. Її базовими пам'ятками стають Дикий Сад, Анетівка, античне поселення на о. Березань.

З 2007 року В. Н. Станко перейшов у Миколаївський державний гуманітарний університет імені Петра Могили (нині – Чорноморський національний університет імені Петра Могили). У цьому навчальному закладі професор пропрацював до кінця своїх днів.

Помер Володимир Никифорович 16 лютого 2008 року, не дожив до свого 71-річчя всього три дні, не встигнувши закінчити багато нових задумів.

Володимир Никифорович Станко – автор понад 50 наукових праць, у тому числі кількох монографій. За результатами цих досліджень ним було зроблено ряд цікавих доповідей на наукових конференціях в Україні, Росії, Молдавії, Болгарії, Великій Британії, Франції, Німеччині. Також за його участю було організовано проведення багатьох міжнародних

історичних, археологічних і етнологічних наукових конференцій. Він був науковим керівником міжнародного проекту в рамках програми INTAS. В. Н. Станко вів активну видавничу діяльність. З 1989 року він був постійним членом редколегії республіканського журналу «Археологія», членом Всеукраїнського Проводу і членом Президії обласної філії товариства охорони пам'яток історії та культури, головою українського відділення Російського археологічного товариства. В. Станко заснував Одеське наукове товариство болгаристів і кафедру болгаристики філологічного факультету ОНУ ім. І. І. Мечникова. Понад три десятиліття (1978-2008 рр.) вчений очолював комплексні дослідження палеолітичних пам'яток поблизу села Анетівка (Доманівський р-н Миколаївської обл.). Під керівництвом Володимира Никифоровича кандидатські дисертації захистили 17 осіб.

За свій внесок у вивчення археології, її популяризацію в суспільстві, організацію гуманітарної освіти Володимир Никифорович Станко нагороджений багатьма нагородами, зокрема медаллю «Ветеран праці» (1987 р.), Почесною грамотою Міністерства освіти України (2000 р.), Орденом Паїсія

Хилендарського першого ступеня (Болгарія, 2004 р.). В. Н. Станко – Лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки 2002 року.

На місці розпочатих В. Н. Станко розкопок поселення Анетівка-II в 2009 році встановлено пам'ятний знак на його честь. 6 лютого 2012 року на фасаді історичного факультету Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова урочисто відкрито меморіальну дошку відомому історичному, доктору наук, професору Одеського національного університету Володимиру Никифоровичу Станко.

Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова у лютому 2017 року провів наукові читання пам'яті археолога, етнолога, доктора

історичних наук Володимира Станко. 19 лютого, до 80-річчя від дня його народження, учасники читань відкрили меморіальну дошку на історичній батьківщині вченого, в с. Тернівка (Миколаїв), на вулиці, перейменованій на честь Володимира Станко.

Література про життя та діяльність

Станко Володимир Никифорович // Енциклопедія історії України. – Київ, 2012. – Т. 9. – С. 805.

Станко Владимир Никифорович : [биогр. справка] // Николаевцы. 1789 – 1999: энцикл. словарь. – Николаев, 1999. – С. 314-315.

* * *

[В Терновке открыли мемориальную доску в честь выдающегося земляка - этнолога, археолога, доктора исторических наук Владимира Станко] // Вечерний Николаев. - 2017. - N 27(9 марта). - С. 1. - (Городскоп).

Козлов, С. Болгарская школа рада гостям / С. Козлов // Вечерний Николаев. - 2014. - N 21(22 февр.). - С. 2.

Web-ресурси

Авраменко, А. И. Вклад известного украинского историка В. Н. Станко в развитие высшего образования на юге Украины [Электронный ресурс] / А. И. Авраменко, В. П. Шкварец // Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов. - Электрон. версия печ. изд. - Режим доступа : <http://jurnal.org/articles/2014/hist3.html>. - Дата последнего доступа : 18.09.2017. - Загол. с экрана.

Одесский ученый: имя увековечено в его трудах и памяти учеников. Фоторепортаж [Электронный ресурс] // Рупор Одессы : [веб-сайт]. - Режим доступа : <http://rupor.od.ua/news/Odesskij-uchenyj-imya-uvekovechennoe--v-ego-trud-016601/>, свободный. - Дата последнего доступа : 18.09.2017. - Загол. с экрана.

«Человек в истории и культуре» : конференция в ОНУ Мечникова памяти профессора Станко [Электронный ресурс] // Одесский национальный университет им. Мечникова : [веб-сайт]. - Режим доступа : <http://news.onu.edu.ua/rus/news/single/1140>, свободный. - Дата последнего доступа : 18.09.2017. - Загол. с экрана.

Чебаненко Іван Ілліч (1925 – 2012)

вчений геолог-тектоніст

Біографічна довідка

Чебаненко Іван Ілліч народився 30 березня 1925 в с. Матвіївка (мікрорайон міста Миколаєва). До 1941 року Іван навчався в середній школі. В період окупації працював на полях у колгоспі. Коли прийшла Червона Армія,

всіх підлітків мобілізували. Іван потрапив до складу Запорізької червонопрапорної ордена Суворова стрілецької дивізії. Брав участь у форсуванні річки Дністер, в Яссько-Кишинівській операції, в боях в Румунії і Болгарії. Ще на фронті Іван Чебаненко почав писати вірші.

У 1947 році Іван Чебаненко повернувся до Миколаєва. Працював у нагородному відділі облвиконкому. Чиновницька робота здалася Івану Іллічу нецікавою, і він, склавши екстерном іспити за середню школу, в 1947 році вступив на геологічний факультет Одеського державного університету ім. Мечникова. Навчався відмінно і з захопленням.

1955 року, закінчивши з відзнакою університет, Іван Чебаненко розподілився в Луганськ, два роки працював інженером-геологом Ворошиловградського гірського округу. 1955-1957 рр. навчався в аспірантурі Інституту геологічних наук НАН України. Одержавши 1958 року наукову ступінь кандидата геолого-мінералогічних наук, був відряджений до Чехословаччини – працював інженером, пізніше – головним інженером експедиції, яка проводила пошуки уранових руд на Чеському рудоносному масиві.

У жовтні 1960 року повернувся до Києва і відтоді Інститут геологічних наук НАН України став для Івана Ілліча єдиним місцем роботи. Почав з посади старшого наукового співробітника; спочатку завідував лабораторією, потім – відділом геотектоніки; був заступником директора, радником, багато років очолював спеціалізовану вчену раду із захисту докторських і кандидатських дисертацій. Ніколи не прагнув до адміністративної кар'єри, багато читав, писав вірші англійською, болгарською, французькою, чеською, англійською, німецькою, російською та українською.

Іван Ілліч Чебаненко – член-кореспондент НАНУ за спеціальністю «Геологія та геофізика» (1979 р.), академік НАНУ за спеціальністю «Геологія» (1982 р.), заслужений діяч науки і техніки України, автор понад 200 наукових праць, в тому числі 16 монографій. Майже всі вони підписані ним одноосібно. У співавторстві Іван Ілліч майже не писав: не підписував робіт своїх учнів і нікого не брав у співавтори своїх робіт, був не марнославною, але гордий і безкомпромісний. Вчений досліджував взаємозв'язок планетарних розривних і складчастих деформацій земної кулі з покладами корисних копалин.

У світовій науці, як геолог-теоретик, І. І. Чебаненко став широко відомий після публікації монографій: «Головні закономірності розломної тектоніки земної кори» (1963), «Проблеми складчастих поясів земної кори (в світлі блокової тектоніки)» (1964), «Розломна тектоніка України» (1966), «Розломи Землі» (1969). Іван Чебаненко відкрив закономірну сітку розломів земної кори. Він зміг пояснити причини

деформацій кори і їх роль в геотектогенезі, згодом підтверджених супутниковими фотознімками. Це видатні відкриття планетарного рівня. Залишається дивуватися, як він її розгледів, залишаючись на Землі. Вчення Чебаненка про тектонічні розломи стало новим науковим напрямком в геотектоніці, основою для формування уявлень про будову земної кори.

І ще одне відкриття світового значення: І. І. Чебаненко відкрив генетичний зв'язок між структурою літосфери і розташуванням родовищ корисних копалин. Це відкриття має колосальну практичну цінність, воно стало основою для принципово нового підходу до геологорозвідки. Ідеї Івана Чебаненка дозволяють прогнозувати поклади корисних копалин, не встаючи з-за письмового столу, і ними сьогодні користуються вчені всього світу.

І. І. Чебаненко довів, що в Україні є родовища нафти і газу принципово нового типу, і вони можуть стати джерелом розширення паливно-енергетичної бази країни. За цю роботу Іван Чебаненко і група його однодумців в 1992-му році були нагороджені Державною премією України. Нафти в Україні багато, але для її видобутку потрібні великі вкладення, так як залягає вона на великих глибинах.

В останні роки І. І. Чебаненко трудився над розробкою теоретичних основ геотектоніки і проблемами взаємодії сил гравітаційного стиснення і геохімічного розвитку речовин матеріальних мас Землі. Іван Чебаненко був членом редколегії «Геологічного журналу», заступником відповідального редактора збірника «Тектоніка і стратиграфія», активно працював у товаристві «Знання». Іван Ілліч активно займався вихованням нових поколінь вчених. В якості наукового керівника він підготував чотирьох докторів наук і десять кандидатів наук.

Помер Іван Ілліч Чебаненко 27 червня 2012 року.

Література про життя та діяльність

Чебаненко Іван Ілліч // УРЕ. – 2-ге вид. – Київ, 1985. – Т. 12.– С. 252.

Щетинина, Л. "В геологии я философ..." : выдающийся ученый с мировым именем академик Национальной академии Украины, доктор геолого-минералогических наук, лауреат Государственной премии Украины, заслуженный деятель науки и техники Украины Иван Ильич Чебаненко - наш земляк, он родился в Матвеевке в 1925 году / Л. Щетинина // Южная правда. - 2012. - №115(16 окт.). - С. 3 : фот.

Web-ресурси

Чебаненко Іван Ілліч [Електронний ресурс] - Електрон. копія текст. даних. - Режим доступу : <http://www1.nas.gov.ua/Person/ch/Documents/ChebanenkoII.pdf>, вільний. - Дата останнього доступу : 18.09.2017. - Назва з екрану.

Чебаненко Іван Ілліч (31.03.1925-27.06.2012) [Електронний ресурс] // Національна академія наук України : [веб-сайт]. - Режим доступу : <http://new.nas.gov.ua/UA/PersonalSite/Pages/default.aspx?PersonID=0000014521>, вільний. - Дата останнього доступу : 18.09.2017. - Назва з екрану.

Геолог-тектоніст Чебаненко [Електронний ресурс] // Національна академія наук України : [веб-сайт]. - Режим доступу : <http://donbass.name/print:page,1,521-geolog-tektonist-chebanenko.html>, вільний. - Дата останнього доступу : 18.09.2017. - Назва з екрану.

Чурюмов Клим Іванович (1937 - 2016)

**астроном, дитячий письменник,
першовідкривач комет Чурюмова-Герасименка (1969), Чурюмова-
Солодовникова (1986)**

Біографічна довідка

Чурюмов Клим Іванович народився 19 лютого 1937 року в місті Миколаєві. Він був четвертим з восьми дітей Івана Івановича та Антоніни Михайлівни Чурюмових. Батько загинув під час Другої світової війни 1942 року. 1949 року сім'я Чурюмових переїхала до Києва. Після сьомого класу він вступив до Київського залізничного технікуму, який закінчив із відзнакою. 1955 року вступив на фізичний факультет Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка (спеціальність «фізика-астрономія»). Після його закінчення, 1960 року був направлений на полярну геофізичну станцію в бухті Тіксі Якутської АРСР. Там він досліджував полярні сніга, земні струми та іоносферу.

1962 року повернувся до Києва, пішов працювати на завод «Арсенал», де брав участь у розробленні астронавігаційної апаратури для космічних ракет та її випробовуванні на космодромах Байконур і Плесецьк. Після закінчення аспірантури Київського державного університету (спеціальність «астрофізика»), де науковим керівником К. І. Чурюмова був професор С. К. Всехсвятський, залишився працювати науковим співробітником на кафедрі астрономії

КДУ. Спостерігав за кометами на замиській станції Київського університету в селі Лісниках і під час астрономічних експедицій у високогірні райони Середньої Азії, Кавказу, до Сибіру, у Приморський край, на Чукотку і Камчатку. Головні наукові праці у галузі астрономії комет та астероїдів. Працював у Астрономічній обсерваторії Київського університету.

1969 року університет спорядив експедицію в складі трьох осіб, зокрема Кліма Чурюмова і Світлани Герасименко, для спостереження періодичних комет в Алма-Ату, в астрофізичний інститут (тепер Астрофізичний інститут імені В. Г. Фесенкова). У вересні 1969 року разом із аспіранткою Світланою Герасименко під час спостереження за кометою Комас-Сола зробили фото, на якому виявилась ще одна комета, яка отримала назву за іменами першовідкривачів – «Комета Чурюмова-Герасименко» (67P/Churyumov-Gerasimenko). 1972 року Клим Іванович захистив кандидатську дисертацію «Дослідження комет Ікейя-Секі (1967n), Хонда (1968c), Таго-Сато-Косака (1969IX) і нової короткоперіодичної комети Чурюмова-Герасименко на основі фотографічних спостережень».

Другу, довгоперіодичну, комету Клим Чурюмов відкрив 1986 року разом із В. В. Солодовниковим (з Астрофізичного інституту імені В. Г. Фесенкова, Казахстан). Вона отримала назву комети Чурюмова-Солодовникова (C/1986 N1 Churyumov-Solodovnikov).

1993 року в Інституті космічних досліджень РАН (Москва) К. І. Чурюмов захистив докторську дисертацію на тему «Еволюційні фізичні процеси в кометах», з 1998 року – професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка. У січні 2004 року, за рішенням Президії Товариства «Знання», його призначено директором науково-просвітницького центру «Київський планетарій».

2 березня 2004 року з космодрому Куру у Французькій Гвіані було виведено у космос європейський міжпланетний зонд «Розетта». Основним завданням зонда є дослідження комети Чурюмова-Герасименко, якої він досягнув 11 листопада 2014 року та здійснив посадки капсули на поверхню комети. «Розетта» завершила свою місію 30 вересня 2016 року, за 2 тижні до смерті Кліма Чурюмова.

К. І. Чурюмов опублікував понад 800 наукових робіт, зокрема 4 монографії та 4 навчальні посібники. Був науковим консультантом з астрономії під час другого видання Української радянської енциклопедії.

К. І. Чурюмов є автором науково-популярних книжок і дитячим письменником – автором декількох збірок поезій для малят («Малятам про фахи», «Малятам про тварин», «Малятам про човни», «Математика

для малят» (у співавторстві), «Пригоди динозаврика Дино»). Автор понад 1000 науково-популярних статей у численних газетах і журналах.

Клим Іванович Чурюмов ініціював присвоєння малим планетам імен українських письменників і вчених. Він був щирим прихильником Євромайдану і 9 грудня 2013 року склав «Гімн українського Євромайдану».

Ім'ям Кліма Івановича Чурюмова названо малу планету № 2627 (1984). Український астроном Микола Степанович Черних назвав відкритий ним астероїд № 3942 ім'ям «Чуріваннія» на честь двох Іванів Івановичів Чурюмових – батька і брата Кліма Івановича Чурюмова. Ще одну з малих планет № 6646 дослідниця комет і астероїдів американський професор Елеанор Гелін назвала на честь матері Кліма Івановича Антоніни Михайлівни Чурюмової «Чуранта».

2005 року за цикл робіт «Спектральні дослідження зір та комет» нагороджений премією НАН України імені М. П. Барабашова (спільно з І. О. Вакарчуком та Н. Г. Щукіною). 2003 року був нагороджений орденом «За заслуги» III, а в 2009 році – II ступеня.

Клим Іванович – член Міжнародного астрономічного союзу (з 1979 р.), Європейського астрономічного союзу (з 1992 р.), Української астрономічної асоціації (з 1992 р.), член Нью-йоркської академії наук, заслужений працівник народної освіти України (з 1998 р.).

Клим Іванович Чурюмов помер через інсульт у харківській лікарні в ніч з 13-го на 14-те жовтня 2016 року.

Твори

Математика для малят : [книжка-іграшка : для дошк. віку] / авт. віршів С. Ходос, Ю. Ходос, К. Чурюмов ; худож. М. Соловйов. - Київ : КАЗКА, 2006. - [30] с. : ілюстр.

Література про життя та діяльність

Василяшко, В. Клинопис долі : [вірш «Чому йому всміхнулась доля?» (пам'яті астронома Кліма Чурюмова)] / В. Василяшко // Літературна Україна. - 2017. - N 11(16 берез.). - С. 12.

"Він - людина з ближнього околу Землі" : [Клим Чурюмов] // Країна знань. - 2016. - N 10. - С. 10-11.

Долина, Н. Директор Київського планетарію Клим Чурюмов : "Ми зоряні люди і повинні дотримуватися законів всесвіту" : інтерв'ю / Н. Долина // Урядовий кур'єр. - 2015. - N 13. - С. 9.

Клименко, Л. От ученого к учителю, от учителя к ученику : [деятельность Кліма Чурюмова] / Л. Клименко // Южная правда. - 2014. - N 144(29 нояб.). - С. 2 : фот.

Коробатов, Я. Ученый Клим Чурюмов : "Наша комета - полностью украинское открытие" : [интервью] / Я. Коробатов // Комсомольская правда в Украине. - 2014. - N 263. - С. 1, 9.

Лаговский, В. На комете Чурюмова - Герасименко обнаружены запасы кислорода / В. Лаговский // Комсомольская правда в Украине. - 2015. - N 255. - С. 11.

Мозгова, Ф. Наші земляки : [зустріч з видатним земляком К. І. Чурюмовим] / Ф. Мозгова, Л. Чайченко, Л. Тлуста // Відкритий урок. - 2014. - N 37/38. - С. 5.

Не стало Клима Чурюмова : [на 80-м году жизни скончался всемирно известный украинский ученый, астроном и исследователь Клим Чурюмов] // Вестник Прибужья. - 2016. - N 42(20 окт.). - С. 12.

Осипчук, И. Дочь Клима Чурюмова : "Отцу в гроб мы положили точную уменьшенную копию кометы" : воспоминаниями об ушедшем из жизни на прошлой неделе одном из самых известных украинских астрономов, нашем земляке поделились его ближайшие родственники / И. Осипчук // Южная правда. - 2016. - N 125(1 нояб.). - С. 4.

Пащенко, В. Клим Чурюмов : "Самое интересное будет, когда комета приблизится к Солнцу" : [интервью] / В. Пащенко // Вестник Прибужья. - 2015. - N 4(22 янв.). - С. 14-15 : фот.

Умер легендарный украинский астроном Клим Чурюмов // Наш город. - 2016. - N 42(19 окт.). - С. 2.

Умер уроженец Николаева астроном Клим Чурюмов, который открыл две кометы // Николаевские новости. - 2016. - N 127(19 окт.). - С. 2.

Шенкевич, А. Николаевец, открывший планету : [Клим Чурюмов] / А. Шенкевич // Вечерний Николаев. - 2014. - N 137(20 нояб.). - С. 4 : фот.

Web-ресурси

Малытам про фахи [Электронный ресурс] / К. Чурюмов // Весела абетка : абетки : [веб-сайт]. - Режим доступу : http://abetka.ukrlife.org/ab_prof.htm, вільний. - Дата останнього доступу : 01.02.2017. - Загол. з екрана.

Между небом и землёй. Как украинец Клим Чурюмов "бороздит" космические просторы [Электронный ресурс] : [интервью] // Фокус : [веб-сайт]. - Режим доступа : <https://focus.ua/society/319320/>, свободный. - Дата последнего доступа : 01.02.2017. - Загол. с экрана.

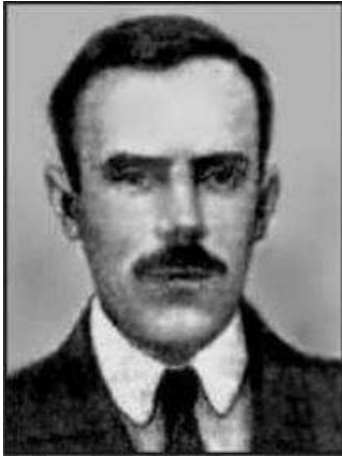
Клим Чурюмов: Самое интересное будет, когда комета приблизится к Солнцу [Электронный ресурс] : [интервью] / Пащенко, В. // НикВести : [веб-сайт]. - Режим доступа : <http://nikvesti.com/articles/61872>, свободный. - Дата последнего доступа : 01.02.2017. - Загол. с экрана.

Яната Олександр Алоїзович

(1888 – 1938)

ботанік, агроном, педагог

Біографічна довідка

Яната Олександр Алоїзович народився 28 травня 1888 року в м. Миколаєві у сім'ї садівника. Його батько Алоїз Яната, за національністю чех, учасник чеського визвольного руху – емігрував в Україну, мати Марія Фортман – з російських німців.

Батько довго служив садівником у Бесарабії, на Кавказі, в Одесі і саме від нього Сашко захохався в ботаніку на все життя. Згодом голова родини у Миколаєві завів невелике садове господарство по вулиці Великій Морській, 79.

Перші дитячі роки син провів у Миколаєві та селі Крюківка Одеського повіту, навчався у приватній підготовчій школі, а потім у реальному училищі. З перших років навчання свідомо та серйозно зацікавився спочатку ентомологією, а врешті – ботанікою.

Після закінчення реального училища він вступив одночасно до Ново-Олександрійського інституту лісівництва та на агрономічний відділ Київського політехнічного інституту.

Студентські роки провів у Києві, досить часто наїжджаючи до Миколаєва та продовжуючи свої дослідження: тут він збирав гербарій, займався обстеженням фауни комах околиць Миколаєва, вивчав флору околиць міста.

1906 року він створив студентський гурток природознавців, а влітку 1907 року – Миколаївське товариство любителів природи. Закоханий у ботаніку з дитинства, Олександр Алоїзович все життя був активним діячем різних громадських природничо-наукових організацій – Кримського товариства природознавців, Харківського товариства ім. Квітки-Основ'яненка, пізніше – Українського ботанічного товариства.

У 1905-1910 роках О.Яната керував підпільною друкарнею, був одним з лідерів Миколаївської організації РСДРП, за що відбував покарання у Лук'янівській тюрмі. Однак після жовтневого перевороту 1917 року Яната не тільки відійшов від політики, але і порвав відносини з більшовиками. Людина, в жилах якої не текло ні краплі української крові, став щирим патріотом землі, яка дала притулок його батьку. У документах він писав: «Українець (з чехів)».

Після революції Яната повністю віддався науці. З 1918 по 1920 рр. О.А.Яната працював професором ботаніки Українського педагогічного

інституту, пізніше очолював кафедру ботаніки Харківського сільськогосподарського інституту.

О. Яната – організатор багатьох природничих журналів: «Вісник сільськогосподарської науки», «Український ботанічний журнал», «Праці сільськогосподарської ботаніки», «Вісник природознавства».

Професору Янаті належить величезна кількісь наукових праць. Бібліографія його праць ще не створена, але загальна кількість їх, очевидно, не менше 300 або навіть 500.

Яната завжди находив час для природоохоронної діяльності, ставши на кінець 20-х років зіркою першої величини у природоохоронному русі України. Та особливо багато корисного у справі збереження природи О. А. Яната зробив на посту голови Комісії з охорони природи Сільськогосподарського наукового комітету Наркомату землеробства УРСР. У 20-х роках Наркомзем був органом, що активно впливав на охорону природи, завідував рибним, лісовим, мисливським господарством, йому підпорядковувались заповідники Асканія-Нова, Приморські, Канівський, Конча-Заспа.

Відомо, що він активно підтримав у 1923 р. ідею організації Канівського заповідника, відстоював від розорювання в 1928 р. заповідник Хомутівський степ. Але особливо багато зусиль та нервів він доклав на захист від постійних посягань господарників заповідника Асканія-Нова, де він працював науковим консультантом.

У січні 1933 року Олександр Алоїзович представляв Український комітет охорони пам'яток природи в Москві, на Першому Всеукраїнському з'їзді по охороні природи.

15 березня 1933 року постановою президії Української сільгоспакадемії Олександра Янату за «протягування» буржуазних теорій «у боротьбі з бур'янами» знімають з роботи в Інституті захисту рослин. 4 травня 1933 року О. А. Янату заарештувано та засуджено на п'ять років у виправних таборах. Стверджували, що вчений в таборі на Соловках працював агрономом-фітопатологом сільгоспу й намагався проводити наукові дослідження, шукаючи способи ефективної боротьби зі шкідниками рослин.

Термін вироку Янати закінчувався, але його продовжили ще на п'ять років. Це виявилось занадто для вченого з туберкульозом і хворим серцем. Етапу до магаданських таборів, куди його перевели з Соловків, він не витримав. Помер Олександр Алоїзович Яната 3 червня 1938 року. Реабілітовано вченого 10 червня 1964 року посмертно.

Блискучий вчений, в особистості якого гармонійно поєдналися риси дослідника, просвітника, педагога, О. А. Яната зробив чималий внесок у ботаніку, агрономію, історію науки, українську ботанічну термінологію.

Наукову спадщину О.Янати значною мірою втрачено. Однак, у пам'ять про нього залишилися заповідники, ботанічні сади, журнали та наукові установи, які діють й досі. Залишився необхідний для становлення нації досвід життя винятково благородної і цілісної у своїх переконаннях людини, великого патріота.

Розпорядженням миколаївського міського голови № 28 від 19 лютого 2016 року вулиця Куйбишева перейменована на вулицю Олександра Янати.

Література про життя та діяльність

Олександр Яната : Ботанік, агроном, педагог, організатор науки // Народжені Україною : меморіальний альманах. У 2-х т. : том II : Л – Я. – Київ, 2002. – С. 798–799.

Веденеєва, А. К. Яната Александр Алоізович : [біогр. справка] / А. К. Веденеєва // Николаевцы. 1789 – 1999: енцикл. словарь. – Николаев, 1999. – С. 370.

Веденєєва, Г. К. Олександр Алоізович Яната – першодіяч охорони природи 20-х – 30-х років / Г. К. Веденєєва // Тези першої обласної краєзнавчої конференції «Історія. Етнографія. Культура. Нові дослідження». – Миколаїв, 1995. – С. 9 – 11.

Веденєєва, Г. К. Пам'яті видатного вченого – нашого земляка, засновника Миколаївського товариства любителів природи – Олександра Алоізовича Янати / Г. К. Веденєєва // Історія. Етнографія. Культура. Нові дослідження. VII Миколаївська обласна краєзнавча конференція. – Миколаїв, 2008. – С. 341 – 343.

Видатний діяч збереження природи Олександр Алоізович Яната : до 125-річчя від дня народження : [збірник]. Частина I / упоряд. І. Б. Чернова. - Миколаїв : Вид-во Ірини Гудим, 2014. - 80 с. - (Зелені сторінки історії Миколаївщини).

Перша частина збірника містить програми ботанічних екскурсій в околицях м. Миколаєва, надрукованих вперше О. А. Янатою в миколаївському журналі «Природа» в 1910-1911 рр.

Видатний діяч збереження природи Олександр Алоізович Яната : до 125-річчя від дня народження : [збірник]. Частина II / упоряд. І. Б. Чернова. - Миколаїв : Видавець Торубара В. В., 2015. - 114 с. - (Зелені сторінки історії Миколаївщини).

До другої частини збірника увійшли статті науковців, громадських діячів, краєзнавців про видатного українського вченого, дослідника природи, уроженця Миколаївщини Олександра Алоізовича Янату, а також бібліографічний список наукових праць вченого та публікацій про нього.

Шитюк, М. М. Яната Олександр Алаїзович / М. М. Шитюк, Є. Г. Горбуров, К. Є. Горбуров // Шитюк, М. М. Слава і гордість Миколаївщини : навч. посіб. / М. М. Шитюк, Є. Г. Горбуров, К. Є. Горбуров. – Миколаїв : Шамрай П. М., 2012. – С. 264-269.

* * *

Бойченко, В. Його пам'ятає лиш батьківський сад: [про великого вченого ботаніка, нашого земляка Олександра Янату] / В. Бойченко // Радянське Прибужжя. - 1999. - 30 листоп. - С. 4.

Веденєєва, Г. Видатний учений - на сторожі природи : [120 років від дня народження О. Янати] / Г. Веденєєва // Рідне Прибужжя. - 2008. - №121(25 жовт.). - С. 3.

Жевнер, В. Научное творчество Александра Янаты / В. Жевнер // Южная правда. - 2010. - №102(18 сент.). - С. 3.

Знаменитого біолога Олександра Янату як "буржуазний сорняк" уничтожили на Соловках // Николаевские новости. - 2016. - N 7(13 янв.). - С. 8 : фот. - (Знаменитые николаевцы).

Колосовська, Н. Екскурсійна діяльність та популяризація науки в Миколаївському товаристві аматорів природи (1908-1917 рр.) / Н. Колосовська // Вересень. - 1999. - № 2. - С. 33-35.

Смирнова, Н. Імя из прошлого : [презентация книги "Видатний діяч збереження природи Олександр Алоїзович Яната"] / Н. Смирнова // Южная правда. - 2016. - N 2(12 янв.). - С. 3 : фот.

Стариков, И. Страницы из жизни профессора Янаты / И. Стариков // Рідне Прибужжя. - 2011. - №89(13 серп.). - С. 3. - Продолж. см.: №90(16 серп.).

Web-ресурси

Яната Олександр Алоїсович [Електронний ресурс] // Херсонська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Олесь Гончара : [веб-сайт]. - Режим доступу : <http://lib.kherson.ua/ukr-znd-2008-05-28.htm>, вільний. - Дата останнього доступу : 22.08.2017. - Загол. з екрана.

Яната Олександр Алоїсович (1888-1936) [Електронний ресурс] // Херсонська обласна бібліотека для юнацтва ім. Б.А.Лавренєва : [веб-сайт]. - Режим доступу : http://unalib.ks.ua/region_known_people_nature_yanata_oa.htm, вільний. - Дата останнього доступу : 22.08.2017. - Загол. з екрана.

Зміст

Бенардос Микола Миколайович	4
Бредихін Федір Олександрович	8
Заморій Петро Костьович	13
Квасницький Олексій Володимирович	15
Кир'яков Михайло Михайлович	18
Кнорре Карл Христофорович	21
Константинов Костянтин Іванович	25
Ліванов Михайло Георгійович	29
Ляшок Анатолій Кирилович	33
Мозолевський Борис Миколайович	34
Образцов Володимир Миколайович	42
Пантусов Микола Миколайович	45
Самойлович Данило Самійлович	47
Сапегін Андрій Опанасович	51
Станко Владимир Никифорович	53
Чебаненко Іван Ілліч	57
Чурюмов Клим Іванович	60
Яната Олександр Алоїзович	64

